

Irska republikanska armija: od pobunjenišтва i terorizma do mirovnog sporazuma

Eterović, Ante

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:033800>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-10**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije
Nacionalna sigurnost

Ante Eterović

IRSKA REPUBLIKANSKA ARMIIJA: OD POBUNJENIŠTVA I
TERORIZMA DO MIROVNOG SPORAZUMA

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2024.

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije
Nacionalna sigurnost

IRSKA REPUBLIKANSKA ARMIJA: OD POBUNJENIŠTVA I
TERORIZMA DO MIROVNOG SPORAZUMA

DIPLOMSKI RAD

Mentor: doc.dr.sc. Boško Picula

Student: Ante Eterović

Zagreb,
lipanj, 2024.

Izjava o autorstvu rada i poštivanju etičkih pravila u akademskom radu

Izjavljujem da sam diplomski rad *Irska republikanska armija: od pobunjeničtva i terorizma do mirovnog sporazuma* koji sam predao na ocjenu mentoru doc. dr. sc. Bošku Piculi, napisao samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem da dotični rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obaveza na ovom ili nekom drugom učilištu, te da na temelju njega nisam stekao ECTS-bodove.

Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštovao etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16-19. Etičkog kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

Ante Eterović

SADRŽAJ

1. Uvod.....	1
1.1. Sukobi u globaliziranom svijetu.....	1
1.2. IRA u kontekstu europskog terorizma.....	2
1.3. Struktura rada	3
2. Teorijsko-metodološki okvir	4
2.1. Metodologija	4
2.2. Teorijski okvir	5
2.3. Cilj rada	6
3. Okolnosti sukoba	7
3.1. Povijesni kontekst	8
3.2. Irski nacionalizam	13
4. Pobunjeništvo.....	14
4.1. Irska pobuna 1641.	15
4.2. Ustanci i pobune Društva ujedinjenih Iraca	16
4.2.1. Irska pobuna 1798.	16
4.2.2. Irska pobuna 1803.	16
4.3. Pobuna Mladih Iraca	17
4.4. Ustanci Fenijana.....	17
4.4.1. Fenijski ustanak 1867.....	17
4.4.2. Fenijska kampanja dinamitom	18
4.5. Uskrсни ustanak 1916.	18
5. Irska republikanska armija.....	19
5.1. Povijesni razvoj Irske republikanske armije	20
5.1.1. Irski rat za neovisnost.....	20
5.1.2. Irski građanski rat.....	21

5.1.3. Djelovanje do Velikih Nevolja (1923. do 1969.).....	23
6. Razdoblje velikih nevolja (<i>The Troubles</i>).....	25
6.1. Frakcije Irske republikanske armije	27
6.2. Terorizam.....	29
6.3. Sinn Féin i politička transformacija Irske republikanske armije.....	31
6.4. Mirovni sporazum - <i>Good Friday Agreement</i>	33
7. Analiza utjecaja političke transformacije IRA-e na potpisivanje mirovnog Sporazuma na Veliki petak.....	35
7.1. Društvena zajednica	36
7.2. Sigurnosni aspekt	36
7.3. Politički aspekt.....	37
7.4. Primjer IRA-e kao rješenje sličnih sukoba u svijetu	38
7.5. Presjek analize.....	39
8. Zaključak.....	40
Literatura	42
Sažetak:	47

1. Uvod

U ovom radu bavit ću se analiziranjem povijesnog tijeka sukoba¹ u Sjevernoj Irskoj, nastanku Irske republikanske armije (IRA) i transformacijom jedne društvene pobune u ozbiljnoga protusistemskeg aktera. Istražit ću kako su, od sveopćeg kaosa, dvije sukobljene strane ipak pronašle kompromis koji je rezultirao mirovnim sporazumom. Dalje, u radu ću promatrati terorizam kao alat ostvarenja političkih ciljeva u slučaju Irske republikanske armije, koja u ovom radu predstavlja *zajednički nazivnik* cjelokupnog sukoba u Sjevernoj Irskoj. Fokus rada bit će stavljen na postupnu političku transformaciju Irske republikanske armije i utjecaja iste na postizanje mirovnog sporazuma.

1.1. Sukobi u globaliziranom svijetu

U posljednjih deset godina svijet se susreće s razinom tenzija koje su neviđene još od Hladnog rata. Pandemija koja je nakratko zaustavila svijet početkom 2020. godine te sljedećih nekoliko godina pokazala je stvarni stupanj globalizacije koju je čovječanstvo postiglo. Osvijestilo je kakve posljedice događaji na jednom kraju svijeta mogu prouzrokovati na drugome. Promatrajući geopolitičku sliku svijeta od devedesetih godina na ovamo, pronalazimo kako je svijet od pada Berlinskog zida u stalnom sukobu. Ratovi uzrokovani raspadom Jugoslavije, etnički sukobi kao posljedice kraha SSSR-a, sukobi na Bliskom istoku i u konačnici teroristički napad na *World Trade Center* 2001. godine kao okosnica i gorivo-pokretač Rata protiv terorizma, kako ga je nazvao George Bush. Globalizacijska podjela između bogatih i siromašnih, pratila je i podjelu svjetskih konflikata. Ta podjela je nestala 11. rujna 2001. godine, te prijatnja konflikta postaje prisutna i na Zapadu (Pieterse, 2002: 1039). Izuzev događaja na Balkanu, u tih 30-ak godina, tlo Europe je ostalo gotovo netaknuto, gdje je dobar dio stanovništva Zapada globalne sukobe gledao s odmakom i ne s pretjeranim interesom. Ideja o strahu terorističkog napada za većinu Europljana bila je nepoznanica. Ipak, napadom na Blizance svijet se pronalazi

¹ Kroz povijest su se na području irskog otoka odvijali brojni sukobi, stoga ćemo u ovom radu cjelokupni sukob nazivati Sjevernoirskim sukobom zbog lakšeg razlikovanja. Sukob koji se odvijao u razdoblju od 1968. do 1998. kolokvijalno se naziva *The Troubles*, stoga će u ovom radu biti označen kao Nevolje.

u *post 9/11 strahu*, te i Europa doživljava povećani broj terorističkih napada i općeniti pad sigurnosti društva.

Takva situacija se produbljuje migrantskom krizom 2015. godine nakon koje Europa biva pogođena krvavim, brutalnim i relativno frekventnim terorističkim napadima (Baláž i drugi, 2021: 1-2).

Sukob koji je šokirao svjetsku javnost jest još uvijek aktivni rat između Rusije i Ukrajine, koji je eskalirao iz etničkog sukoba u otvoreni rat, čineći ga najkrvavijim ratom na tlu Europe još od ratova na Zapadnom Balkanu 1990-ih, a prvi put od Drugog svjetskog rata jedna je europska država drugoj anektirala dio teritorija (cfr.org, 2023). Krajem 2023. dolazi do ponovne eskalacije sukoba između Izraela i Palestine, jednog „zamrznutog sukoba“ koji se javlja u intervalima već desetljećima. Oba sukoba su etno-nacionalističkog karaktera, prožeti i religijskim netrpeljivostima (Tatalović, 2010), te je za oba sukoba karakterističan oblik međusobnog ratovanja upotreba terorizma kao alata postizanja političkih ciljeva.

1.2. IRA u kontekstu europskog terorizma

Uzevši u obzir prirodu Rata u Ukrajini gotovo je nezamislivo kako se u periodu Hladnog rata unutar granica tada vodeće svjetske sile, Ujedinjenog Kraljevstva, odvijao baš takav sukob koji je bio prožet etno-nacionalističkim tenzijama, religijskom pozadinom i okrutnim terorizmom. Sukob između irskog naroda i Ujedinjenog Kraljevstva u 20. stoljeću iznjedrio je pojavu Irske republikanske armije koja je predstavljala najopasniju terorističku prijetnju u Europi tog doba. Za Ujedinjeno Kraljevstvo tijekom 20. stoljeća, najteži unutarnji problem bio je sukob čiji začetak seže još u 17. stoljeće, a koji se oblikovao u političko pitanje neovisnosti Sjeverne Irske (Matković: 2015, 95). Sam republikanizam čija ideologija postaje osnovica Irske republikanske armije pronalazimo u tradiciji urota i pobuna irskog naroda, s najistaknutijim primjerima u pobuni Ujedinjenih Iraca 1798. godine, Fenijanima 1867. i Uskršnjem ustanku 1916. godine. Između 1921. i 1962. IRA se održala i uključila u građanski rat te dvije druge neuspješne vojne kampanje s ciljem ponovnog ujedinjenja irskog otoka. U Sjevernoj Irskoj, međutim, mirnodopska kampanja za građanska prava pojavila se sredinom 1960-ih, kada su irski nacionalisti prosvjedovali protiv diskriminatorne prakse s kojom su se suočavali od osnutka države. Ovi mirni prosvjedi dočekani su državnom represijom, što je konačno postavilo pozornicu za organizaciju Privremene IRA-e 1969. godine (White, 1989: 1282).

Složenost ovog sukoba može se promatrati iz nekoliko različitih kutova. Počevši od pitanja političkog ustroja Sjeverne Irske, koji varira od unitarnog pogleda u očuvanju sadašnjeg statusa quo, nacionalističke težnje ujedinjenja s Republikom Irskom do stvaranja potpuno suverene države Sjeverne Irske. Daljnja problematika očituje se u pitanjima diskriminacije, religijskih razlika, socioekonomskih politika, kulturoloških i identitetskih razlika (Bilandžić, 2004: 148). Nakon tridesetogodišnjeg razdoblja nemira, nesigurnosti i straha, sukobu se nazire kraju u vidu *Good Friday Agreement*. Sporazum koji je postignut 10. travnja 1998. godine nakon više desetljeća krvavih borbi donio je približan mir i najavio bolju budućnost za Sjevernu Irsku i irski narod. Težnja irskog naroda za mirom iskazana je i u golemoj podršci koja je izražena od strane katoličkog stanovništva koje je svesrdno podržala sporazum, iako je isti Irsku zadržao podijeljenom u doglednoj budućnosti. Iako je situacija danas podosta drukčija i Sjevernu Irsku možemo smatrati mirnom državom, posljedice ovog dugogodišnjeg sukoba su itekako prisutne.

Danas možda nedovoljno spominjan sukob u razdoblju od 1970. do 2020. godine kroz 3.195 terorističkih napada odnio je živote 2.121 ljudi, a ostavio skoro 50 000 ranjenih (Burazin, 2024: 141). Ipak, Sjevernoirski sukob smatra se jednim od rijetkih primjera u kojem je krvavi etnički sukob riješen mirnim putem.

1.3. Struktura rada

Sam rad je strukturiran na sljedeći način: nakon uvoda i definiranja teorijsko-metodološkog okvira rada slijed prikaz povijesti samog sukoba. U njemu se analiziraju događaji koji su prethodili stvaranju Irske republikanske armije, razvojem irskog nacionalizma i postupnim pobunjeništvom, kako bi pružio jasan kontekst za daljnje razumijevanje rada. U sljedećoj cjelini, baviti ću se Irskom republikanskom armijom, njezinim frakcijama i načinom djelovanja. Klasificirat ću se ogranci IRA-e, njihov utjecaj na sukob te će se raščlaniti upotreba terorizma i posljedica koje je isti imao. Usto, proučit ću političku sferu IRA-e te razvoj i rast političkog ogranka Sinn Féin. Nakon toga ću analizirati utjecaj političke transformacije IRA-e kroz tri društvena aspekta: sigurnosni, politički i aspekt društvene zajednice. Istražit ću se način na koji je politička volja oblikovala društvo i pružila alternativu oružanoj borbi i terorizmu. Nastojat ću se ustvrditi postoji li korelacija između opadanja nasilja s pomacima u političkoj sferi, kao i samim postupcima i reakcijama vlasti Ujedinjenog Kraljevstva na razvoj IRA-e kao političkog entiteta. Također, identificirat ću se što je doprinijelo prekidu vatre, primirju i postizanju mirovnog sporazuma. Prije zaključka, interpretirat ću se potencijalne primjene rješenja Sjevernoirskog sukoba na primjere sličnih, dugotrajnih sukoba u svijetu.

2. Teorijsko-metodološki okvir

Irska republikanska armija i sukob u Sjevernoj Irskoj desetljećima su držali pozornost autora u različitim akademskim sferama, te je samim time ova tema izrazito prisutna u različitim znanstvenim disciplinama. Brojni radovi i istraživanja na temu IRA-e napravljeni su u područjima i poljima povijesti, sociologije, psihologije, međunarodnih odnosa i drugih, ali je i korištena kao fokusna točka u specifičnijim poddisciplinama poput istraživanja o teorijama terorizma i pobunjeništa. S obzirom na to, ovaj rad spada u znanstveno polje politologije, ali mu je pristup i multidisciplinaran te svoje izvore crpi iz svih ranije navedenih znanosti. Ipak, kako bi ograničili opseg istraživanja u radu ću promatrati kako je pojava sigurnosne ugroze oblikovala jedan narod i naciju. Stoga, ovaj rad možemo preciznije smjestiti u prostor sigurnosnih studija. Potrebno je naglasiti da bez obzira na to što ovaj sukob ima izraženu snažnu međunarodnu komponentu rad se neće baviti međunarodnim odnosima. Također, iako će rad promatrati upotrebu terorizma kao alata ostvarivanja političkih ciljeva, rad neće ulaziti dublje u teorije terorizma, već će ih koristiti isključivo kao referentnu točku. S obzirom na kompleksnost teme, u radu se neću baviti pojedinim političkim procesima i ličnostima koje su igrale veliku ulogu u široj slici irske povijesti. Također, neću ulaziti u pitanja ideologije, etike i morala same IRA-e, već nastojim pružiti sažeti kronološki pregled njihovog djelovanja.

Kada je riječ o autorima koje vrijedi istaknuti kao relevantne za ovu vrstu istraživanja, moramo spomenuti hrvatske autore Mirka Bilandžića i Ivana Burazina. Bilandžić je ovoj temi doprinio s više radova koji su se bavili IRA-om kroz pitanja terorizma i sigurnosti te Burazin koji u knjizi objavljenoj 2024. godine koristi IRA-u kao jedinicu istraživanja u komparativnoj studiji terorizma kao pokreta. Kada govorimo o stranim autorima, najveći doprinos na ovu temu imao je Tim Coogan, irski novinar i povjesničar koji se ističe kao najvažniji kronolog sjevernoirskog sukoba i razvoja IRA-e. Uz do sada navedene autore, istaknut ćemo i Marthu Crenshaw i njen rad na teorijama terorizma kao i knjigu Sigurnosne studije Roberta Collinsa. Iako se ovi autori izravno ne bave temom IRA-e i Sjevernoirskog sukoba, pružaju neizostavan kontekst u razumijevanju terorističkog djelovanja i sekuritizacije društva.

2.1. Metodologija

Što se tiče same metodološke izvedbe rada koristit će se dizajn maloga n , preciznije dizajn studije slučaja. Općenito govoreći o dizajnu malog n , riječ je o dizajnu namijenjenom istraživanju jednog ili manjeg broj slučajeva, o čemu se ovdje i radi. Yin definira dizajn

istraživanja kao „logiku koja povezuje podatke što će se prikupljati (i zaključke što će se izvoditi) s početnim pitanjima studije“ (Yin, 2003: 31). Yin dalje opisuje dizajn studije slučaja kao vrstu istraživanja koja nam omogućuje „zadržavanje cjelovitih i smislenih svojstava događaja iz stvarnog života, kao što su individualni životni ciklusi, organizacijski i upravljački procesi...“ (Yin, 2003: 12). Yin naglašava kako dizajni studije slučaja s jednim slučajem zahtijevaju „pažljivo istraživanje potencijalnog slučaja radi minimiziranja izgleda da se on pogrešno prikaže i maksimaliziranja dostupnosti nužne za prikupljanje podataka studije slučaja“ (Yin, 2003: 57). Zbog toga, u ovom se radu koristi dizajn studije slučaja koji će nam omogućiti da promatranjem i analiziranjem slučaja Sjevernoirskog sukoba ponudimo odgovor na istraživačko pitanje.

S obzirom na to da je istraživanje kvalitativne prirode, fokus na način prikupljanja podataka stavljen je na analizu velikog broja ostalih akademskih radova, arhivskih zapisa i službenih dokumenata. To znači da će se uz stručne akademske radove, koristiti i dokumentima pojedinih država i međunarodnih organizacija, ali će nam glavni fokus biti već postojeći akademski radovi. Što se tiče kvantitativnih podataka, korištene su službene statistike i anketna istraživanja, koja su najčešće bila sadržana unutar pojedinog akademskog izvora. Kao glavna vrsta izvora podataka korišteni su sekundarni podaci, prvenstveno stručna literatura koja već postoji na ovu temu. Samim time, rad će se uvelike temeljiti na detaljnoj analizi već postojeće literature te na njezino kritičko analiziranje. Iz već dostupne literature identificirat će se čimbenici koji se odnose na samo istraživačko pitanje, kako bi se zajedno stvorio presjek potrebnih podataka za daljnje istraživanje.

2.2. Teorijski okvir

Kada govorimo o teorijskom polazištu rada, pronalazimo kako Coogan opisuje situaciju nastalu nakon razgovora irskih i britanskih političara 15. prosinca 1993. godine, pri čemu je IRA proglasila prekid vatre 31. kolovoza 1994. Nakon što je uslijedio prekid vatre činilo se da je vizija nade opravdana. U cijeloj Irskoj, ali i u svjetskim medijima, zavladao je euforija, možda se moglo zamisliti nezamislivo: možda je mir dolazio i u Irsku (Coogan, 2015: 12). Iz ovakvog opisa situacije možemo dobiti dojam kakvo je raspoloženje vladalo u društvu Irske i Ujedinjenog Kraljevstva u to doba. Burazin pak naglašava kako je Sjevernoirski sukob „nemoguće razumjeti ako se razmatra ahistorijski, odnosno ako se ne uzmu u obzir sve prilike koje su prethodile stanju društvene psihoze i eskalacije nasilja, za potpuno razumijevanje sukob je nužno razmatrati na društvenoj razini kroz djelovanje društvenih pokreta te na sustavnoj

razini u smislu međunarodnih političkih prilika i sigurnosnih politika država“ (Burazin, 2024: 138). Bilandžić dalje objašnjava kako „za potpuno shvaćanje odnosa između vojnog i političkog krila republikanskog pokreta potrebno je krenuti od trenutka njihovog nastanka (...) IRA je posvećena uspostavi jedinstvene irske države posredstvom nasilja. S druge strane, stvaranje neovisne Irske Republike nije bio izvorni cilj Sinn Féina (...) ona je nastala kao pokušaj da se ujedini, u to vrijeme raskolom pogođen, konstitucionalni nacionalizam“ (Bilandžić, 2006 :76).

Ono što je od neizmjerne važnosti za daljnje istraživanje jest sama definicija sigurnosti društva, odnosno sekuritizacije istog. Akt sekuritizacije predstavlja određeno pitanje koje utječe na referentni objekt, koji može bit pojedinac, grupa ili sama država. Nakon politizacije samog pitanja, gdje država ulaže napore kako bi pitanje riješila, slijedi akt sekuritizacije kada pitanje postaje definirano kao sigurnosno, jer referentnom objektu prijeti opstanak. Akteri sekuritizacije su oni koji određuju kada će nešto biti sekuritizirano, a to su najčešće političke vođe i vlade, a referentni objekti su ono što treba biti zaštićeno (Collins, 2010 :134). Prema autorima (Buzan, i drugi, 1998) referentni objekti mogu biti: država (vojna sigurnost); državna suverenost ili ideologija (politička sigurnost); nacionalne ekonomije (ekonomska sigurnost) i kolektivni identiteti (društvena sigurnost). Definiranje sekuritizacije pojedinih aktera od iznimne je važnosti za sam rad, s obzirom na to da je u Sjevernoirskom sukobu došlo do sekuritizacije većeg broja aktera, uključujući države, skupine i pojedince. Dalje se treba pozvati na već postojeće teorije terorizma, odnosno na rad Marthe Crenshaw. Ukratko definirano, terorizam je sredstvo postizanja nekoga političkog cilja pomoću nasilja i izazivanja straha. To je način na koji se postiže promjena u političkoj poziciji vladajuće strukture. Ekstremističke grupe mogu djelovati putem terorizma s ciljem postizanja jasnog cilja, ili iz pukog očaja, kao posljedica prilike ili prijetnje (Crenshaw, 1987: 13-14). Jasno je kako je ispravno razumijevanje razloga i načina djelovanja terorističkih skupina ili ekstremističkih grupa, što je u ovom radu Irska republikanska armija, ključno za daljnje razumijevanje tijeka sukoba, kao i pojedinih razloga zbog čega je terorizam biran kao alat postizanja političkih ciljeva.

2.3. Cilj rada

Ono što će ovaj rad ponuditi jest koncizan kronološki pregled povijesti Sjevernoirskog sukoba, njegovu pozadinu i okolnosti koje su oblikovale bogatu kulturu i nasljeđe pobuna te ustanaka u irskom narodu, iz kojih je proizašla IRA. Prikazom razvoja, frakcija i djelovanja IRA-e, kao i postupnom transformacijom Sinn Féina, ovaj rad služi kao vodič za daljnja istraživanja, pružajući ključne točke dosad postojeće literature na jednom mjestu. K tome, istražiti će se

dimenzija političke transformacije IRA-e i važnost iste u konačnom postizanju mirovnog sporazuma te ispitati može li ista doprinijeti sukobima slične prirode u svijetu.

Samim time, istraživačko pitanje ovog rada glasi: „Na koji način je politička transformacija IRA-e utjecala na postizanje mirovnog Sporazuma na Veliki petak?“ Kao temeljne hipoteze ovog rada možemo navesti dvije: (H1) politička djelatnost Sinn Féin dovela je do popuštanja vlasti UK-a i drugu, kojom pretpostavljamo kako je (H2) snažan društveni pritisak, uzrokovan posljedicama sigurnosnih prijetnji, na obje strane utjecao u potpisivanju mirovnog sporazuma.

Polazeći od hipoteza, odgovor na istraživačko pitanje pronaći će se na sljedeći način: kritičkom analizom povijesnih okolnosti, osobito ustanaka i pobuna, povezat ću uzroke stvaranja IRA-e. Promatranjem razvoja i podjela IRA-e na frakcije, kao i upotrebe terorizma kao oblika djelovanja analizirat ću kakvo je stanje vladalo u društvu i kakve okolnosti su rezultirale rastom i razvojem političkog krila Sinn Féina. U konačnici, sagledat ću utjecaj političke transformacije IRA-e kroz tri društvena aspekta: sigurnosni, politički i aspekt društvene zajednice. S dobivenim zaključcima o utjecaju političke transformacije na ova tri aspekta, u konačnici ću moći ponuditi odgovor na postavljeno istraživačko pitanje.

3. Okolnosti sukoba

Kako bi razumjeli Sjevernoirski sukob, i što je dovelo do stvaranja IRA-e, nužno je razumjeti povijesnu pozadinu istog. Ovisno o tumačenju, moguće je izabrati različitu točku kao početnu točku sukoba, ali jasno je kako ovaj sukob svoj začetak pronalazi duboko u povijesti. Zbog svoje blizine Velikoj Britaniji, Irska je stoljećima upletena u brojne sukobe koji su se odvijali na otoku. Prema Bilandžiću, iz povijesnog konteksta, irski problem ima tri osnovne faze. Prva faza trajala je od 1171. do 1921. godine, u kojoj središnji element zauzimaju englesko-irski odnosi i težnja Irske prema neovisnosti. Sljedeća faza započinje 1921. godine podjelom irskog otoka na Slobodnu Irsku Državu, koja će 1949. godine postati Republika Irska, i Sjevernu Irsku. Do 1969. irski problem se promatrao kroz odnos tih novostvorenih političko-teritorijalnih cjelina. Treću, suvremenu fazu gledamo kroz odnos dva entiteta unutar Sjeverne Irske: katoličkog stanovništva koji predstavljaju republikance i nacionaliste te većinskog protestantskog stanovništva koje čine unionisti i lojalisti (Bilandžić, 2004: 135- 136).

Irski otok tako je podijeljen na Sjevernu Irsku, kao sastavnicu Ujedinjenog Kraljevstva i Republiku Irsku, kao samostalnu i suverenu državu. Sjeverna Irska utemeljena je kao država

1921. godine, čemu je prethodio Akt o Irskoj vladi iz 1920. godine. Tim aktom unionistima je pružena podrška, te su dobili i legitimno pravo upravljanja sa šest okruga u kojima su činili većinu. Taj legitimitet je okrunjen uspostavom parlamenta u Belfastu (Coogan, 2015: 42). Ovakva podjela prisilila je katoličko stanovništvo da se povuče prema jugu, i osnuje Slobodnu Državu Irsku, koja je kasnije postala Republika Irska. Sa sve kompliciranijom situacijom uzrokovanom *nevoljama*, parlament u Belfastu biva ukinut, a šest okruga je zamijenjeno s 26 distrikta sa izabranim predstavništvom i ograničenim vlastima i moći (Fennel, 1982: 194). Iz perspektive republikanskih težnji, Irska bi bila sačinjena od četiri povijesne provincije, Ulstera na samom sjeveru, zapadnog Connaughta, istočnog Leinstera i Munstera na jugu. Te četiri regije predstavljale su „četiri labavo povezana kraljevstva kojima je u 11. stoljeću vladao Brian Boru kao kralj Irske“ (Burazin, 2024: 148). Sjeverna Irska, koja se nalazi na području irske povijesne pokrajine Ulster, sačinjena je od šest od ukupno devet okruga koji se nalaze u Ulsteru. Šest sjevernoirskih okruga su Antrim, Armagh, Down, Fermanagh, Londonderry i Tyrone. S obzirom na to da na cijelom otoku Irske postoje ukupno 32 okruga, 26 u Republici Irskoj i 6 unutar Sjeverne Irske. S izuzetkom Irskog građanskog rata koji se odvijao od 1922. do 1923. godine, gotovo sve vrste pobuna i sukoba odvijala su se unutar tih šest okruga koja su pripala Sjevernoj Irskoj.

Tako je otok Irske postao područje gotovo vječnog sukoba, područje dviju država, religija i naroda. Svi navedeni događaji rezultirali su time da je Sjeverna Irska danas država koja svojom kompleksnom strukturom nastoji upravljati regijom čije je društvo duboko podijeljeno, s ciljem očuvanja obostranog poštovanja i suradnje.

U sljedećem dijelu istaknut ću neke od ključnih događaja u irskoj povijesti koji su postavili temelj sukoba koji se rasplamsao u kasnijim godinama.

3.1. Povijesni kontekst

Pojam „Irskih nevolja“ prema nekim izvorima seže i prije Kolumbova otkrića Amerike, dok neki sukob povezuju s nevoljama koje su irski pirati stvarali između otoka Irske i Ujedinjenog Kraljevstva (Coogan, 2015: 16). Zbog geografskog oblika irskog otoka, sam sjever Irske gotovo probija Škotsku, takva prirodna okolnost omogućila je prve pohode Normana na irski otok još u 12. stoljeću. Za irski nacionalizam ovo se smatra početkom osamstogodišnje opresije od strane Britanaca (Coogan, 2015: 17). Naime, Irska svoju neovisnost gubi nakon engleske invazije 1171. godine, a od te godine i „traju neprestane pobune autohtonih Iraca protiv engleske kolonijalne, političke i vojne uprave“ (Bilandžić, 2006: 73). Tu godinu možemo uzeti kao izvor

svih ostalih događaja Sjevernoirskog sukoba jer tadašnja politika Engleske, a u kasnijim periodima i britanska „višestoljetna politička i ekonomska dominacija nad Irskom odigrale su veliku ulogu u stvaranju i oblikovanju irskog problema u današnjem obliku“ (Bilandžić, 2004: 136).

Kao bitan trenutak u irskoj povijesti možemo izdvojiti Diarmuida MacMurchada, kralja Leinstera. Naime, MacMurchada je pozvao engleskog kralja Henryja II kao saveznika u borbi protiv vlastitih neprijatelja. Ovo savezništvo učvrstilo je engleske težnje za vlašću u Irskoj, a MacMurchada se do danas smatra glavnim krivcem za osamsto godina engleske represije. Temelji postavljeni tim savezništvom, prouzrokovali su da se engleski utjecaj u Irskoj nastavi kroz godine i monarhije, bez obzira tko je bio na vlasti, utjecaj u Irskoj bio je neizbježan (Coogan, 2015: 21). Kraljevina Engleska je nastavila sa anglikanizacijom Irske u svrhu zaštite od napada Francuske i Španjolske. Strahovali su da će neki od kopnenih neprijatelja iskoristiti Irsku kao *stražnji ulaz* za napad, stoga su nastojali Irsku pretvoriti u jednu od svojih kolonija (Bilandžić, 2006: 75). Tada započinju politiku naseljavanja stanovništvom iz drugog dijela Kraljevstva. Takva politika je „rezultirala deportacijama i otimanjem posjeda domicilnom katoličkom stanovništvu, prilikom kojeg su pridošlice s vremenom postale većinski zemljoposjednici na otoku“ (Burazin, 2024: 138).

Odlukom kralja Jamesa I., koloniziranjem šest manjih okruga na području Ulstera, stvorena je i okosnica buduće uprave Sjeverne Irske u vidu područja kojim dominira protestantsko stanovništvo. Time je stvoren i Londonderry, koji je smješten na području nekadašnjeg, irskog, Derryja (Coogan, 21: 2015). Tim pristupom, Irska je svedena na svojevrsnu koloniju, što je još jasnije kad se uzme u obzir da je područje Ulstera nazvano plantažom.² Važnost povijesnog konteksta ovog sukoba, i stvaranja IRA-e, možemo vidjeti i u samoj odluci stvaranja Londonderryja. Odluka koju je donio James I. imat će svoje reperkusije skoro 400 godina kasnije, kad upravo neredi u Londonderryju postanu okidač *nevolja* koje će Irski otok odvesti u tridesetogodišnji sukob.

Treba napomenuti kako je od velikog značaja za cjelokupni sukob bila promjena u religijskoj strukturi engleskih monarha. Razvojem protestantizma u Engleskoj i Škotskoj, borba protiv Katoličke crkve dobila je dublji, politički narativ (Stedall, 2019: 68). Pojava protestantizma

² Plantaža je oblik kolonijalizma kojim se oteta zemlja daje novonaseljenom stanovništvu koje na njoj osniva stalna ili polu-stalna naselja (Coogan, 2015: 21).

uvelike će doprinijeti produbljivanju razlika u Sjevernoj Irskoj, te će po mnogočemu postati okosnica daljnjih sukoba. Engleski utjecaj nastavio se uplitanjem u ljudska prava i slobode, osobito one religijske. Uvođenjem kaznenih zakona za katoličko stanovništvo nastavljena je represija nad Iracima. Ti zakoni onemogućili su im posjedovanje nekretnina, stjecanje obrazovanja ili obavljanje dužnosti bez odricanja vlastite vjere (Coogan, 2015: 22). Ustupila je podjela stanovništva po religijskim opredijeljenima, koja se zadržala do danas. Ovo se nastavilo i u kasnijim godinama, pokolj katolika od strane protestanata koji se dogodio kao posljedica vjerskih ratova 1640-ih godina, postat će jedan od argumenata irskih nacionalista u opravdavanju njihove borbe i načina vođenja istih (Coogan, 2015: 21).

Kao sljedeću bitnu povijesnu okolnost za irski narod trebamo istaknuti pojavu Olivera Cromwella. Nakon smaknuća kralja Charlesa I. dolazi do preustroja Engleske u republiku – Commonwealth, pri čemu poziciju *de facto* vođe preuzima Cromwell. Cromwellova vladavina karakterizirana je militarističkim režimom. Dolazi do preustroja Engleske Monarhije, te Commonwealth postaje republika sačinjena od Engleske, Škotske i Irske (Woolrych, 1990: 208). Takav režim bio je izrazito istaknut u Irskoj, gdje je diktatorski način vladavine, kao i nerazmjerna prisutnost vojske u odnosu na stanovništvo bila puno veća (Woolrych, 1990: 208). Engleski parlament prikupio je gotovo 10 milijuna funta kako bi novoustrojena vojska Cromwella mogla krenuti u vojnu kampanju u Irskoj. Jedan od načina prikupljanja sredstava bio je u obliku zamjene novca za zemlju u Irskoj, u odnosu od 200 funti za 1000 hektara. U konačnici preko 11 milijuna hektara Irske zemlje namijenjeno je protivnicima Irske (Stedall, 2019: 84). Jasno je kako je ovime znatno promijenjena struktura stanovništva Irske. Prema nekim procjenama, Cromwellova kampanja u Irskoj zaslužna je za smanjenje Irske populacije za gotovo 40%. Uspostava plantaže na području Leinstera i Munstera dovela je premještanja irskog stanovništva (Stedall, 2019: 91).

Na otok Irske su se prelijevala sva događanja koja su pogađala englesku krunu. Sva politička previranja, ratovi i sukobi svoj put bi pronašli i do Irske. To je rezultiralo razvojem različitih oblika organiziranih skupina u 18. stoljeću, koji su težili borbi protiv engleske monarhije. Važno je naglasiti kako želju za suverenom i ujedinjenom Irskom nisu iskazivali samo Irci, ili katoličko stanovništvo, već i pripadnici protestantskog stanovništva. Upravo je dio protestantskog stanovništva osnovao tajnovito društvo *Society of United Irishmen* (Društvo Ujedinjenih Iraca) s ciljem ujedinjenja katolika, protestanta i drugih disidenata koji bi zajedno stvorili jedinstvenu i neovisnu Irsku republiku (Coogan, 2015: 24). Potaknuti Francuskom revolucijom, Ujedinjeni Irci dobili su motivaciju za ostvarenjem vlastitih političkih stavova.

Osobito veliku ulogu odigrao je Wolf Tone, protestantski odvjetnik čiji je cilj bio ujediniti sve Irce, bez obzira na religijsku pozadinu, protiv Britanske vladavine. Kao jedan od osnivača Društva ujedinjenih Iraca, svojim zalaganjem za irsku neovisnost postao je jedna od ključnih ličnosti u povijesti Irske, a njegove ideje su postale osnovica ideologija brojnih grupacija koje su nastavile borbu za irsku neovisnost (Hayward, 2013: 79). Iste godine, 1795., dolazi do stvaranja još jedne bitne skupine budućih sukoba u Sjevernoj Irskoj. Narančasto društvo, koje ubrzo postaje Narančasti red, postaje jedan od glavnih suparnika irskih nacionalista. Ovo društvo se zadržalo do suvremenih događaja te i danas aktivno okuplja članove koji dalje djeluju unutar političkih organizacija. Narančasti red poznat je po svojim prosvjedima koje održavaju dvanaestog srpnja, još od 1796. godine (Coogan, 2015: 24).

Događaj koji je promijenio tijek povijesti irskog naroda, a time i produbio jaz unutar stanovništva doprinijevši daljnjim netrpeljivostima svakako je ukidanje Irskog parlamenta. Proučavajući Irski parlament³ u razdoblju od 1767. godine do njegovog ukidanja 1801. godine, možemo istaknuti činjenicu kako je u posljednjih 25 godina svojeg postojanja Irski parlament doživio veliki rast u autonomiji i političkoj snazi (Doyle, 2000: 173). Kao posljedica promjena koje su zadesile Europu u jeku brojnih revolucija, suradnja irskih pobunjenika s francuskim revolucionarima, dali su povoda britanskoj vlasti da ukinu Irski parlament. Unatoč početnim uspjesima Društva ujedinjenih Iraca, konačan neuspjeh planova rezultirali su gubitkom predstavničkog tijela koje je predstavljalo interese Iraca. U godinama od 1791. do 1793. ključan cilj i Britanske vlade i Društva ujedinjenih Iraca bio je zadobivanje podrške katoličkog stanovništva. Upravo je u ovome Britanska vlada vidjela posljednju priliku Irskog parlamenta da se dokaže u onome što mu je oduvijek i bila primarna funkcija, držanje Irske pod britanskom kontrolom i interesnom sferom (Doyle, 2000: 178-179). Dogodilo se upravo suprotno, u svega pet godina, Irski parlament je izgubio podršku katoličkog stanovništva i dopustio da se posljedice Francuske revolucije preliju i na Irsku. Time je Irski parlament izgubio svu korist, ali i podršku koju je imao. Aktom o Uniji politički i ekonomski rast irskih katolika u potpunosti je osakaćen (Coogan, 2015: 27). Iako se o uniji između Velike Britanije i Irske govorilo od sredine 17. stoljeća, pobune i gubitak političke kontrole od strane Irskog parlamenta kao i strah od potencijalne invazije Francuske, dovele su do potpisivanja sporazuma. Tako je od prvog

³ Irski parlament je djelovao kao zakonodavno tijelo Kraljevine Irske, iako je ista bila u personalnoj uniji sa Velikom Britanijom. To znači da je unatoč vlastitim zakonima u potpunosti bio podređen britanskoj kruni (Doyle, 2000).

siječnja 1801. godine došlo do stvaranja unije Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije i Irske (Parliament.uk, 2024).

U godinama koje su uslijedile dolazi do rasta nezadovoljstva stanovništva. Prekretnica u događajima na irskom otoku je glad koja je nastala kao posljedica bolesti krumpira, tada primarnog načina ishrane irskog naroda. Razdoblje od 1845. do 1852. predstavlja period velike gladi i bolesti, ali i emigracije. U tom periodu više od milijun ljudi umrlo je od posljedica gladi i bolesti, a još toliko ljudi je emigriralo iz Irske, prvenstveno u SAD (Coogan, 2015: 28). Stvaranje snažne dijaspore Iraca u SAD-u pokazat će se izrazito bitnim u kasnijim godinama i djelovanju IRA-e. U razdoblju velike gladi dolazi do pojave dvaju bitnih skupina irskih nacionalista. Prva, skupina *Young Irelanders* (Mladih Iraca) koji su 1848. godine predvodili revoluciju (Coogan, 2015: 28). Kao skupina intelektualaca zalagali su se za očuvanje irske povijesti i obnove irskog, galskog jezika kao alata razvoja irskog nacionalizma te ostvarenja neovisnosti. Kao još jedna posljedica velike gladi može se navesti i pojava druge bitne skupine irskih nacionalista. Godine 1858. dolazi do formiranja Irskog republikanskog bratstva, koje postaje poznatije po nazivu Fenijana. Fenijani su za Sjevernoirski sukob predstavljali tijelo revolucionarnih ideja koje se bavilo republikanizmom, separatizmom i identitetom Iraca (Coogan, 2015: 29). Fenijani su iskoristili sada već bogatu irsku dijasporu te su stvorili ćelije diljem svijeta, s najvažnijima u SAD-u. Osim što su uspješno financirali i naoružali članove, uspješno su proveli i infiltraciju unutar vlasti (Stedall, 2019: 280). Jedan od članova Fenijana, 1905. godine osnovao je irsku nacionalističku stranku Sinn Féin⁴ koja danas predstavlja bitnog političkog aktera irskog naroda unutar Sjeverne Irske.

Još jedan ključan događaj koji je oblikovao tijek sukoba u kasnijim godinama jest pitanje vladavine unutar Irske, odnosno politički pokret nazvan *Home Rule*. Pobornici tog pokreta zalagali su se za ponovno uspostavljanje Irskog parlamenta, nakon što je isti ukinut Aktom o Uniji 1800. godine. Osim vlastitog parlamenta, ovaj pokret se zalagao za potpunu secesiju od britanske vlasti. Sam pokret je započeo 1870. godine kao *Home Government Association* iz koje proizlazi *Home Rule League* (Lige Irske Autonomije) i *Irish Parliamentary Party* (Irska Parlamentarna Stranka). Zakon o autonomnoj vlasti (Home Rule Bill) donošen je u nekoliko navrata, prvi put 1886. s ciljem odvojene irske legislative, ali je odbačen (Stedall, 2019: 312). Nakon još nekolicine neuspješnih pokušaja, zakon biva donesen 1912. godine no njegovo

⁴ Arthur Griffith osnovao je političku stranku Sinn Féin, što znači We Alone/Our Own Thing - Mi sami ili Naša stvar (Bilandžić, 2006: 76).

provođenje je odgođeno zbog Prvog svjetskog rata, kao i Uskršnjeg ustanka 1916. godine. Iako pokret u načelu nije postigao željeni cilj, samoupravu unutar Ujedinjenog Kraljevstva, postavio je temelje za konačnu uspostavu Slobodne Irske Države i istaknuo duboke podjele između nacionalista i unionista koji će nastaviti oblikovati Irsku u nadolazećim desetljećima (Hayward, 2013: 22).

Svi navedeni događaji postavili su temelje za Uskršnji ustanak 1916. godine, za koji se pružila prilika za vrijeme ratne nestabilnosti uzrokovane Prvim svjetskim ratom. Ubrzo nakon Uskršnjeg ustanka uslijedio je i rat za neovisnost Irske u kojem je već aktivno sudjelovala prva iteracija IRA-e (Coogan, 2015: 37).

3.2. Irski nacionalizam

Nemoguće je promatrati Irsku republikansku armiju bez spominjanja same ideologije irskog nacionalizma i pokreta koji je iz istog proizašao.

Irski nacionalizam, duboko ukorijenjen u želji za samoodređenjem, neovisnošću i očuvanjem irskog jezika, kulture i identiteta, značajno je utjecao na Irsku republikansku armiju (IRA). Moderni republikanizam vuče korijene iz raznih ustanaka i pobuna, oblikujući se u 19. i 20. stoljeću. Pokret se razvio kao reakcija na britansku vladavinu, temeljno propitujući političku, društvenu i kulturnu dominaciju Britanije (Flynn, 2000: 35).

Od 1790-ih do 1920-ih pojavile su se brojne doktrine irskog nacionalizma, od kojih su neke zagovarale legalne metode promjene. Ključne skupine koje su oblikovale irski nacionalizam su Ujedinjeni Irci, Fenijani i Mlada Irska. Ideologija dobiva zamah nakon Prvog svjetskog rata i Uskršnjeg ustanka 1916. Irski nacionalizam ostao je jak tijekom Irskog građanskog rata i nastavio je utjecati na frakcije IRA-e sve do mirovnog sporazuma 1998. (Flynn, 2000: 36). Unatoč različitostima i poteškoćama koje su se javljale unutar pojedinih grupa, izdvajaju se tri dominantne verzije irskog nacionalizama 19. i 20. stoljeća. Tri grupe su unionisti, konstitucionalisti i republikanci. Sve tri grupe imale su svoje tumačenje identiteta i nacije, granica i teritorija te oblika države i načina upravljanja (Hayward, 2013:66). Hayward dalje smatra kako su različitosti između konstitucionalističkog i republikanskog nacionalizma odigrale najveću ulogu u formiranju ideologije irskog nacionalizma prisutnog u samostalnoj državi Irske (Hayward, 2013: 70).

Proučavajući razvoj i evoluciju Irskog nacionalizma, možemo zaključiti kako je razvoj započeo pod britanskom vladavinom. Dalje, dolazi do porasta vrijednosti katolicizma tijekom

devetnaestog stoljeća koji zauzima važno mjesto unutar same ideologije nacionalizma, militarizam je spojen s parlamentarnim mjerama zbog legitimiziranja aktivnosti revolucionara. U irskom slučaju, jedinstvena nacionalistička ideologija poistovjećivala se s katoličkim stanovništvom, militantnošću i revolucionarnim ciljem, odnosno uspostavom suverene nacionalne države (Flynn, 2000: 96).

4. Pobunjeništvo

Kao što je i naglašeno u dijelu povijesnog konteksta rada, Irska ima bogatu tradiciju ustanaka i pobunjeništva. U ovom djelu ćemo navesti one ustanke i pobune koje su imale najveći utjecaj na stvaranje i djelovanje IRA-e.

IRA je služila kao predmet opsežnog akademskog proučavanja, posebice u kontekstu teorija o pobunjeništvu. IRA-u možemo sagledati kroz rad Charlesa Tillyja, istaknutog sociologa i politologa koji je dao značajan doprinos proučavanju društvenih pokreta i pobuna. IRA predstavlja primjer teorije pobune Tillyja, posebice kroz koncepte *political opportunity structures* (struktura političkih mogućnosti), *resource mobilization* (mobilizaciju resursa) i *repertoires of contention* (repertoare sukoba).

Tilly tvrdi da se pobune pojavljuju kada postoje pogodne političke prilike, kao što je diskriminacija protiv katolika u Sjevernoj Irskoj, koju je IRA iskoristila da opravda svoju pobunu. Pokret za građanska prava 1960-ih razotkrio je sustavne nejednakosti, pružajući IRA-i plodno tlo za regrutiranje i mobilizaciju (Tilly, 1978). Nadalje, Tilly naglašava važnost mobilizacije resursa, a IRA je vješto osigurala financijsku potporu irske dijaspore, posebice u Sjedinjenim Američkim Državama, što je bilo ključno za održavanje njezinih operacija (Tilly, 1978). Taktička evolucija IRA-e, još jedan ključni aspekt Tillyjeve teorije, vidjela je pomak od gerilskog ratovanja i bombaških napada do političkog angažmana kroz Sinn Féin, odražavajući stratešku prilagodbu promjenjivim okolnostima i britanskim protumjerama. Na primjer, pomak s vojnih akcija na politički angažman kroz Sinn Féin i sudjelovanje u mirovnim pregovorima označio je značajnu prilagodbu strategija IRA-e (Tilly, 2010). Osobito bitan koncept za razumijevanje IRA-e je *repertoires of contention* koji se odnosi na skup taktika i strategija dostupnih pobunjenicima na temelju povijesnog i kulturnog konteksta. Ovi se repertoari razvijaju tijekom vremena kako pokreti uče iz prošlih iskustava i prilagođavaju se promjenjivim okolnostima. Korištenje gerilskog ratovanja, bombaških napada i propagande IRA je naslijedila

iz prošlosti. Ove taktike razvile su se kao odgovor na britanske protupobunjeničke mjere i promjene u političkom krajoliku.

Revolucionari su pozivali na potpunu samoupravu, a Ujedinjeni Irci iz 1790-ih, Mladi Irci iz 1840-ih i Fenijani iz 1860-ih, svi su pokrenuli neuspješne pobune s ciljem prekida britanske vladavine (Flynn, 2000: 84). Promatrajući povijest Sjevernoirskog sukoba možemo zaključiti kako se isti odvijao svojevrsnim domino efektom, jer su događaji ili odluke donesene duboko u prošlosti itekako oblikovale sadašnjost. Gotovo da i ne postoji primjer pobune ili ustanka u irskoj povijesti koji na neki način nije bio motiviran od strane nekog koji se odvio ranije, ili pak poslužio kao temelj nekog budućeg. Prema tome, važno je sagledati ključne ustanke i pobune irskog naroda koji su oblikovali svijest i živote budućih irskih naraštaja.

4.1. Irska pobuna 1641.

Iako Irska pobuna iz 1641. godine nije prvi primjer pobune irskog naroda, primjer je oblika pobune koji će postati dominantan u sljedećim godinama irske povijesti. Irska pobuna 1641. bila je velika pobuna koja je izbila u listopadu te godine, a predvodilo ju je irsko katoličko plemstvo koje je tražilo veće političke i vjerske slobode. Iako je inicijalno započela u Dublinu ubrzo se prelila i na ostatak Irske (Stedall, 2019: 74). Potaknuta dugotrajnim pritužbama zbog konfiskacije zemljišta, diskriminacije i nametanja protestantizma, pobuna je započela koordiniranim napadom na engleske doseljenike u Ulsteru. Nasilje se brzo proširilo, dovodeći do općeg kaosa i brutalnosti s obje strane. Pobuna je označila kritičnu točku u irskoj povijesti, doprinijevši na kraju većem sukobu Ratova triju kraljevstava, koji je zahvatio Englesku i Škotsku. Ustanak u Ulsteru označio je vrhunac jednog od ključnih perioda anglo-irske povijesti, gdje su događaji u Irskoj imali izravan i ključan utjecaj na događaje u Engleskoj, te je poslužio kao uvod u Engleski građanski rat koji je uslijedio nedugo nakon (Lindley, 1972: 176).

Nakon početnog uspjeha pobunjenika uslijedilo je ciklus odmazdi, što je rezultiralo značajnim gubitkom života i dubokim društveno-političkim promjenama u Irskoj. Iako je službeno suzbijena 1642. godine, samo nasilje se zadržalo do 1649. godine, kad se situacija smiruje dolaskom Cromwellove vojske u Irsku (Stedall, 2019: 75).

Ovaj ustanak i njegove posljedice koje su oblikovale i događaje u Engleskoj nagovijestili su međusobnu ovisnost koja će postat sve očitija u godinama koje će uslijediti te pokazatelj na duboku zamršenost odnosa irskog i engleskog naroda.

4.2. Ustanci i pobune Društva ujedinjenih Iraca

4.2.1. Irska pobuna 1798.

Irska pobuna 1798. bila je značajan ustanak protiv britanske vladavine u Irskoj, uglavnom inspirirana idealima američke i francuske revolucije. Vodio ju je Društvo ujedinjenih Iraca, revolucionarna skupina koju su formirali i protestanti i katolici s ciljem neovisne irske republike. Društvo ujedinjenih Iraca željelo je uspostaviti demokratsku republiku u Irskoj uz pomoć republikanske Francuske (Stedall, 2019: 215).

Napetosti su eskalirale zbog vjerske diskriminacije, ekonomskih poteškoća i političke represije. Pobuna je započela u svibnju 1798., koordiniranim ustancima diljem zemlje. Unatoč početnim uspjesima slabo naoružani pobunjenici, u usporedbi s dobro opremljenim britanskim snagama na kraju su bili nadjačani nadmoćnom vojnom snagom Britanaca. Pobuna je ugušena do kraja ljeta 1798., što je rezultiralo tragičnim gubitkom, prema procjenama, između 20.000 i 50.000 života. Neki od najbrutalnijih događaja pobune 1798. dogodili su se u operaciji „čišćenja“ koja je uslijedila gdje su stotine nevinih ljudi pobijeni u svojim domovima (Litton, 2018: 31).

Posljedice pobune dovele su do još strože britanske kontrole i na kraju do Akta o uniji 1801. Nasljeđe pobune iz 1798. imalo je trajan utjecaj na irski nacionalizam i zapamćeno je kao ključni događaj u borbi za irsku neovisnost (Oppenheimer, 2008: 20).

4.2.2. Irska pobuna 1803.

Irska pobuna 1803., bila je kratka pobuna predvođena Robertom Emmetom, članom Društva ujedinjenih Iraca. Emmetova je ambicija bila ponovno pokrenuti borbu za neovisnost Irske. Emmet je pažljivo isplanirao pobunu, nadajući se da će potaknuti nacionalni ustanak. Skupljao je oružje i pristaše u tajnosti, ali su njegovi planovi bili kompromitirani preuranjenim eksplozijama u jednom od njegovih skladišta oružja u srpnju 1803., koje su upozorile vlasti (Stedall, 2019: 235). Unatoč ovom neuspjehu, Emmet je odlučio nastaviti s pobunom 23. srpnja 1803. Pobuna je započela u Dublinu, ali je brzo prerasla u kaos. Emmetove snage, slabo naoružane i neorganizirane, sukobile su se s britanskim trupama i lojalističkom policijom (Ó Séaghdha, 2000: 61). Glavni sukob dogodio se na ulicama Dublina, gdje ne uspijevaju zauzeti ključne položaje. Unutar nekoliko sati, pobuna je ugušena. Robert Emmet je zarobljen i pogubljen. Postao je poznat po svojem govoru s optuženičke klupe, u kojem je tražio da se njegov epitaf ne napiše dok Irska ne bude slobodna (Litton, 2018: 45).

Pobuna 1803., iako vojni neuspjeh, ostavila je značajno nasljeđe. Pokazala je prisutnost stalne želje za neovisnošću Irske i spremnost da se izazove britansku vlast. Emmet je dobio status mučenika irskog nacionalizma, nadahnjujući buduće generacije u njihovoj borbi za neovisnost Irske.

4.3. Pobuna Mladih Iraca

Pobuna Mlade Irske 1848. bila je pobuna koju je predvodio pokret *Young Ireland*, s ciljem ukidanja Akta o Uniji iz 1801., a karakterizirali su je intelektualni vođe koji su zagovarali odlučnije stajalište o irskoj samoupravi (Coogan, 2015: 621). Pobuna se dogodila u vremenu sveopćeg nezadovoljstva koje je pogoršala velika glad, koja je opustošila Irsku (Litton, 2018: 54).

Nadahnuti revolucionarnim valovima koji su zahvatili Europu 1848., Mladi Irci pokušali su potaknuti nacionalni ustanak. Pobuna je započela u srpnju 1848., a središte joj je bio okršaj poznat kao Bitka kod Ballingarryja. Ovaj ustanak, koji se često naziva "pobunom gladi", bio je loše organiziran i nedovoljno podržan. Pobunjenici su se suočili s kontingentom irske policije u sukobu koji je brzo završio raspršivanjem pobunjenika (Bowman, 2019: 897).

Neuspjeh Pobune Mlade Irske bio je posljedica nekoliko čimbenika, uključujući neadekvatno planiranje, nedovoljne količine oružja i resursa te nedostatak široke podrške seljaštva, koje je bilo zaokupljeno preživljavanjem usred gladi. Britanske su vlasti brzo uhitile vođe, osudivši mnoge na kažnjeničke kolonije u Australiji (Stedall, 2019: 278).

Unatoč neuspjehu, Pobuna Mlade Irske ostavila je trajno nasljeđe na irske nacionalističke pokrete. Nadahnula je buduće generacije, utječući na kasnije napore Irskog republikanskog bratstva, pridonoseći široj priči o irskoj borbi za neovisnost.

4.4. Ustanci Fenijana

4.4.1. Fenijski ustanak 1867.

Fenijski ustanak 1867. ustanak orkestriralo je Irsko republikansko bratstvo (IRB) 5. ožujka 1867, podižući ustanke u Dublinu, Corcu i Limericku. Ustanak se trebao provesti u dvije faze: isprva kratka gerilska kampanja koja bi zatim prerasla u regularni rat (Takagami, 1995: 343). Ustanak je obilježen nizom loše koordiniranih napada i okršaja protiv britanskih snaga. Unatoč naporima IRB-a, pobuna je brzo ugušena zbog nedovoljnog planiranja, neadekvatnog naoružanja i nedostatka široke podrške (Litton, 2018: 86).

Ključna posljedica ustanka jest stvaranje *Royal Irish Constabulary* - RIC (Irska Kraljevska Policija). RIC je bila snaga od oko 10.000 Iraca, naoružanih, odjevenih i uvježbanih poput vojnika, odgovori za nadzor cijelog otoka izvan Dublina. Od 1836. godine, te su snage bile prva linija obrane vlade od pobune i subverzije u Irskoj. U skladu sa svojom politikom kriminaliziranja pobune vlada se uvelike oslanjala na RIC u borbi protiv pobunjenika. Postali su dio snaga UK-a kao nagrada za njihovu ulogu u gušenju fenijskog ustanka 1867. godine (Leeson, 2003: 3). RIC će se održati kao protuteža IRA-i sve do razdoblja Nevolja.

Neuspjeli ustanak ipak je nadahnuo buduće generacije irskih nacionalista, pridonoseći dugoročnoj borbi za irski suverenitet. Uz to, iskazao je suradnju američkih Iraca koji su financirali i sudjelovali u ustanku, što je trend koji će se nastaviti u godinama najaktivnijeg djelovanja IRA-e.

4.4.2. Fenijska kampanja dinamitom

Fenijani su proveli različite oružane aktivnosti, poput bombaških napada, koji su uvelike svojim načinom izvođenja ličile na one koje će IRA provoditi desetljećima kasnije (Coogan, 2015: 29). Najznačajniji napadi dogodili su se u periodu od 1881. do 1885. godine, u kojima je stradalo više od stotinu ljudi. Ciljevi su bili podzemna željeznica, mostovi, željezničke stanice ali i uredi uprave te vojne ispostave (Smith, 2002: 9).

U godinama do 1887. više od 60 bombi je detonirano. Osim što je ova kampanja najavila oblik i sredstvo militariziranog republikanizma koji će uslijediti godinama kasnije, prikazala je terorizam kao glavni alat ostvarivanja neovisnosti, a Fenijani su bombaške napade vidjeli kao oblik dizanja svijesti za njihov pokret, čiji je konačni cilj bio oslobađanje Irske od britanske vlasti (Oppenheimer, 2008: 19).

4.5. Uskrsni ustanak 1916.

Kao najvažniji primjer ustanka u irskoj povijesti možemo izdvojiti Uskrsni ustanak 1916. godine. Uskrsni ustanak bio je ključan događaj, označavajući značajan korak prema irskoj neovisnosti od britanske vladavine. Ustanak je započeo na Uskrsni ponedjeljak 24. travnja 1916. godine (Litton, 2018: 118). Cilj je uključivao zauzimanje ključnih lokacija u Dublinu i proglašenje Irske Republike. Republika je proglašena čitanjem Proklamacije a britanska vlada brzo je krenula u suzbijanje ustanka (Bilandžić, 2006: 74). Proglašeno je izvanredno stanje, a pojačanje je poslano u Dublin. Borbe su trajale šest dana, ubijeno je oko 480 ljudi, uključujući pobunjenike, britanske vojnike i civile. Više od 2.600 je ranjeno. Vođe ustanka su se, uvidjevši

bezizlaznost svoje situacije, predale 29. travnja 1916. Britanci su pogubili 16 vođa ustanka, uključujući svih sedam potpisnika Proklamacije (Shanahan, 2009). Pogubljenja su značajno okrenula javno mnijenje u Irskoj protiv britanske vladavine. U početku mnogi Irci nisu podržavali ustanak zbog kaosa i razaranja koje je prouzročio. Međutim, oštar britanski odgovor, posebice pogubljenja, promijenio je raspoloženje javnosti u korist pobunjenika (McNally, 2007: 89). Uskrсни ustanak uspio je probuditi nacionalističku svijest unatoč nasilnoj reakciji britanske vlade. Stoga je nasljeđe iz 1916. imalo i negativne i pozitivne učinke (Hopkinson, 2002: 13). Uskrсни ustanak povisio je potporu pokretu za neovisnost. To je dovelo do povećane podrške Sinn Féinu koji je ostvario pobjedu na općim izborima 1918. godine (Whiting, 2016).

Bitan događaj koji je prethodio Uskrsnom ustanku bila je formacija *Ulster Volontery Force* – *UVF* (Ulsterski dobrovoljci). UVF su aktivno ometali liberalne napore Britanske vlade u primjenjivanju Home Rule-a kroz Irsku (Coogan, 2002: 16). UVF bili su „dobrovoljci koji su oružani zaštitnici unionizma i lojalizma što podrazumijeva njihovu posvećenost protestantskoj religiji, borbu za održanje posebnosti Sjeverne Irske te lojalnost britanskoj kruni, odnosno odanost uniji (Sjeverne) Irske i Velike Britanije“ (Bilandžić, 2004: 162). Iako su prestali sa djelovanjem 1920. ponovno se oformljuju 1966. i od tada predstavljaju „najnasilniju manifestaciju unionističkog otpora republikanskim ciljevima“ (Bilandžić, 2004: 162). Uskrсни ustanak se dogodio kao reakcija na formiranje UVF-a.

Događaji iz 1916. na kraju su doveli do Rata za neovisnost (1919.-1921.), Anglo-irskog sporazuma te uspostave Irske Slobodne Države 1922., koja je kasnije postala Republika Irska. Tijekom Rata za neovisnost dolazi do formiranja IRA-e. Uskrсни ustanak pamti se kao značajan trenutak u irskoj povijesti, simbolizirajući borbu za nacionalno samoodređenje, nadahnjujući buduće generacije u borbi za neovisnošću.

5. Irska republikanska armija

Kao što je do sada kroz rad ocijenjeno, formiranje IRA-e uvjetovano je stoljećima represije protiv irskog naroda. IRA je proizašla iz brojnih pobuna i ustanaka, a kao formalna struktura u prvotnom obliku formirana je za vrijeme Irskog rata za neovisnost. Za vrijeme svojeg postojanja je prošla kroz mnoge promijene, podjele i frakcije te u konačnici postala simbol slobode za jedne, a simbol zla za druge. Ime IRA-e kroz godine su nosile različite republikanske paravojne formacije, pa IRA „predstavlja brend, odnosno pokret koji objedinjuje djelovanje republikanskih paravojskih organizacija“ (Burazin, 2024: 158).

Sam naziv IRA-e korišten je već za vrijeme Fenijškog ustanka 1867. godine, a ono što danas smatramo IRA-om, ona je kao organizacija „formirana 24. travnja 1916. na dan proglašenja neovisne Irske Republike. Tijekom Uskršnjeg ustanka, Irski dobrovoljci (*Irish Volunteer Force*) proglasili su se “legitimnom” vojskom novoproglašene države, vojskom Irske Republike (*the Army of the Irish Republic*). Tri godine kasnije oni su iskazali lojalnost irskom parlamentu (nepriiznatom od strane Britanaca) postavši tako Irskom republikanskom armijom (*Irish Republican Army – IRA*)“ (Bilandžić, 2004: 153). Irska republikanska armija imala je najdužu paravojnu kampanju u suvremenoj povijesti, koja je u različitim oblicima trajala 80-ak godina (Horgan i Taylor, 1997: 2).

5.1. Povijesni razvoj Irske republikanske armije

5.1.1. Irski rat za neovisnost

Irski rat za neovisnost, poznat i kao Anglo-irski rat, bio je gerilski rat koji se vodio u Irskoj od siječnja 1919. do srpnja 1921. između IRA-e i britanskih snaga. IRA je proizašla iz *Irish Volunteer force* (Irskih dobrovoljaca) koji su sudjelovali u Uskršnom ustanku 1916. godine. Dobrovoljcima su se pridružili i irski veterani Prvog svjetskog rata koji su se borili kao dio britanskih snaga. Odluka britanskih vlasti da pokrene mobilizaciju i novačenje Iraca zbog njemačkih uspjeha 1918. godine, pokrenula je opći štrajk koji je naišao na veliku podršku, a odluka je kritizirana i od strane unionističkih stranaka (Vrbanić, 2018: 36). Na izborima za parlament UK-a u prosincu 1918., Sinn Féin je osvojio većinu parlamentarnih irskih mjesta. Shodno svojim političkim uvjerenjima, mjesta su odbili zauzeti te su uspostavili odcijepljenu vladu, Dáil Éireann (Oireachtas.ie, 2020). Kao događaj koji je pokrenuo rat, može se istaknuti ubojstvo dvojice policajaca u Soloheadbegu, 21. siječnja 1919. godine, istog dana kada je održano prvo zasjedanje irskog parlamenta. To je poslužilo kao povod za razmjешtanjem britanske vojske po Irskoj (Vrbanić, 2018: 36). Tijekom rata za neovisnost IRA i Sinn Féin provodili su odvojene, ali komplementarne oblike djelovanja. Sinn Féin je postupno preuzeo sudsku kontrolu, rješavajući zemljišne sporove, a Volonterske snage su nastojale postići vojnu nadmoć tamo gdje su mogli (Coogan, 2002: 42). Kao najistaknutiji neprijatelji IRA-e, ali i alat Britanije u borbi protiv pripadnika IRA-e, bili su *Black and Tans*. *Black and Tans* možda su najzloglasnija policija u povijesti Britanskog otočja. Između srpnja 1920. i srpnja 1921. gotovo 9 000 britanskih bivših vojnika pridružilo se Kraljevskoj irskoj policiji (RIC) i borilo se u ratu s IRA-om. Zvali su ih *Black and Tans* zbog njihove karakteristične odjeće, nosili su mješavinu vojne kaki i tamnozelene policijske boje. Brzo su postali ozloglašeni zbog svog nezakonitog i

nasilnog ponašanja, a do danas su zapamćeni po svojoj ulozi u odmazdama protiv pripadnika IRA-e, ali i irskog stanovništva (Leeson, 2003: 2). Najpoznatiji primjer takve odmazde je zasigurno *Bloody Sunday*, kada su 21. studenog 1920. godine na stadionu *Croke Park* prekinuli nogometnu utakmicu i usmrtili 14 ljudi i ranili njih 65 (Vrbanić, 2018: 36). Nakon 18 mjeseci gerilskog rata, i britanska vlada i čelnici IRA-e nastojali su privesti sukob kraju. Derry je bio poprište žestokog protestantskog napada na katoličku četvrt za vrijeme obilježavanja dana Narančastog reda. Pripadnici Narančastog reda, noseći obilježja Ujedinjenog Kraljevstva u petodnevnom razdoblju počinili su pljačke i izazvali ulične borbe bez reakcije Vlasti, a kada je vojska napokon intervenirala, pucala je na pripadnike IRA-e koji su čuvali posjede u vlasništvu katoličkog stanovništva (Theirishstory.com, 2020). Nekoliko mjeseci prije potpisivanja primirja, Dáil je službeno preuzeo odgovornost za djelovanje Volonterskih snaga te ih proglasio legitimnom vojskom pod nazivom Irske republikanske armije (Coogan, 2002: 44). Primirje je dogovoreno u srpnju 1921., nakon čega su uslijedili pregovori prema Anglo-irskom sporazumu. Sporazum je potpisan u prosincu 1921., prihvaćajući nešto manje od potpune neovisnosti za cijelu Irsku (26 umjesto 32 okruga). Ovo je značilo potpuni poraz za unioniste, a Irsku je dovelo korak bliže do ostvarivanja samostalne države (Museum.ie, 2023). Ipak, nisu svi bili zadovoljni potpisanim Sporazumom. Naime, Sporazum je doveo do stvaranja Irske Slobodne Države (Irish Free State), samoupravnog dominiona Britanskog Carstva, s istim ustavnim statusom kao i Kanada, Australija, Novi Zeland i Južna Afrika.

Ovo je dovelo do neslaganja unutar redova IRA-e u kojoj je dio pripadnika smatrao uspostavljanje nepotpuno suverene i teritorijalno podijeljene države Irske izdajom i produženom rukom britanskog imperijalizma. Ovom podjelom Irske, veliki dio katoličkog stanovništva ostao je izvan granica novonastale države. Dio pripadnika IRA-e protivio se potpisivanju Sporazuma, što je posljedično navelo Dáil da proglasi sve one koji su se protivili sporazumu nelegitimnima, što je dovelo do prvog raskola unutar IRA-e, ali i Sinn Féina (Coogan, 2002: 52).

5.1.2. Irski građanski rat

Irski građanski rat sukob je koji se odvijao u desetomjesečnom razdoblju od 1922. do 1923. Uzrok sukoba bio je raskol koji je uslijedio nakon potpisivanja Anglo-irskog sporazuma kojim je okončan Irski rat za neovisnost. Međutim, to je također dovelo do podjele unutar republikanskog pokreta, pri čemu su se frakcija za sporazum, koje ga podržavaju kao odskočnu dasku prema punoj neovisnosti, sukobila sa frakcijom protiv sporazuma, koja isti smatra kao

izdaju Republike Irske proglašene 1916. Teško je utvrditi točan postotak protivljenja sporazumu unutar IRA-e, ali može se procijeniti da se otprilike 70-75% članova protivilo sporazumu (Ucc.ie, 2022).

Zakonom o Irskoj upravi potpisanim 1920. stvorena je nova država. Članci ovog ugovora uspostavili su podijeljenu Irsku Slobodnu Državu od 26 okruga i dopustili Sjevernoj Irskoj da odluči želi li pripadati Slobodnoj državi ili UK-u. Budući da je Sjeverna Irska odlučila ostati dijelom Ujedinjenog Kraljevstva, dopušteno joj je imati vlastiti parlament, kojim je vladala unionistička većina, uglavnom kao posljedica nespremnosti katolika da sudjeluju u državi čije postojanje nisu priznavali (Filardo-Llamas, 2013: 2). Rat je službeno započeo u lipnju 1922. kada je vlada Slobodne Države Irske pokrenula napad na frakciju protiv Sporazuma koja je okupirala položaje u Dublinu (Laffan, 1999: 396).

IRA je bila decentralizirana organizacija koja je prakticirala kolektivno donošenje odluka i demokratsku samoupravu. Godine 1919. članovi IRA-e položili su prisegu na vjernost Irskom parlamentu. Od 1918. IRA je imala Glavni stožer (*GHQ*), odgovoran za administrativnu kontrolu vojske. Izvan glavnog grada, Glavni stožer vršio je samo nominalnu kontrolu nad svojim jedinicama, koje su se same financirale i naoružavale te planirale vlastite operacije. Početkom 1921. dolazi do restrukturiranja vojnih jedinica unutar IRA-e, što je umanjilo ali nije riješilo IRA-ine upravljačke probleme (Ucc.ie, 2022). Situacija je dodatno destabilizirana brzim raspuštanjem Kraljevske irske policije i evakuacijom britanske vojske na području Irske Slobodne Države. To je stvorilo vakuum moći koji privremena vlada nije mogla popuniti.

Sukob je bio obilježen gerilskim ratovanjem, ubojstvima i brutalnim odmazdama, što je u konačnici rezultiralo porazom strane koja se protivila sporazumu. Bitan čimbenik Irskog građanskog rata jest prva službena podjela IRA-e. Od Građanskog rata nadalje, IRA-u se može promatrati kroz sljedeće frakcije: IRA koja je sudjelovala u Irskom ratu za neovisnost naziva se *Old IRA*, odnosno IRA koja je djelovala kao službena vojska Irske u borbi za neovisnost u periodu od 1919. do 1922. godine. Iz nje je proizašla *anti-Treaty IRA* koja je postala glavna verzija IRA-e u periodu od 1922. do 1969. godine. Njoj sukobljena je bila tzv. Nacionalna Vojska koja je predstavljala interese privremene vlade novonastale irske države te je bila podržana i financirana od strane britanske vlasti (The Irish War.com, 2024).

Građanski rat je bio gotov, poraženi republikanci odbacili su oružje i na neko vrijeme se povukli. Zagovornici Sporazuma formirali su se u političku stranku, Cumann na nGaedheal, i donijeli Zakon o javnoj sigurnosti dajući si izvanredne ovlasti u mirnodopskim uvjetima za obračun s

IRA-om. Na općim izborima 1923. političko krilo republikanizma, Sinn Féin, predvođeno Eamonom de Valerom⁵, osvojilo je 46 mjesta u Dáilu, ali nisu uspjeli zauzeti ta mjesta jer su odbili položiti prisegu na vjernost britanskom monarhu. U ljeto 1926. pragmatični de Valera razdvojio je republikanski pokret svojom izjavom da će ući u Dáil. U obranu svoje odluke, tvrdio je kako Dáil nije legitimni parlament republike, stoga bi on iskoristio postojeći sustav da sruši sustav kako bi postigao punu neovisnost, osnivajući novu političku stranku, Fianna Fáil (McKenna, 2018: 22). Građanski rat ostavio je duboke ožiljke na irskom društvu i politici, oblikujući budućnost nove države, koja je uvelike uvjetovala aktivnost i djelovanje IRA-e.

5.1.3. Djelovanje do Velikih Nevolja (1923. do 1969.)

Nakon Irskog građanskog rata, IRA (misli se na *anti-Treaty IRA-u*) suočila se s razdobljem reorganizacije i ideološkog prestrojavanja. Snage koje su se protivile Anglo-irskom sporazumu i borile protiv vlade Slobodne Države tijekom građanskog rata, činile su jezgru IRA-e. Nakon poraza 1923., IRA je službeno proglasila prekid vatre, ali se organizacija nije raspustila. Umjesto toga, započela je s ilegalnim djelovanjem, zadržavajući svoju predanost cilju ujedinjene i neovisne Irske, slobodne od britanske vlasti u Sjevernoj Irskoj. IRA je preživjela Irski građanski rat, kao i pokušaje suzbijanja njihovog djelovanja od strane vlade Irske Slobodne Države kao male jedinice, raštrkane diljem zemlje, sastajući se i prevodeći obuke u tajnosti (O'Ballance, 1981: 74). Tijekom 1920-ih i 1930-ih, IRA je djelovala u sporadičnim činovima nasilja i sabotaze, pokušavajući destabilizirati vladu Slobodne Države i izazvati britansku vlast u Sjevernoj Irskoj. U tom se razdoblju IRA borila s unutaršnjim podjelama i padom podrške javnosti, dok je nova Irska Slobodna Država nastojala učvrstiti svoju moć i krenuti prema političkoj stabilnosti. Poraz u građanskom ratu nije rezultirao krajem IRA-e, naprotiv, nakon toga njezini su članovi ušli u razdoblje obnovljene predanosti i reforme svoje neorganizirane vojne strukture. IRA je počinila 290 napada koji su rezultirali sa sedam smrtnih slučajeva i 96 ozlijeđenih u Londonu, Manchesteru, Birminghamu, Liverpoolu i Coventryju. To je izazvalo rašireni strah i pojačalo antiirsko raspoloženje u Britaniji, osobito u vrijeme kada se zemlja suočavala s prijetnjom njemačke invazije (Oppenheimer, 2008: 22).

⁵ Éamon de Valera bio je istaknuti irski državnik i politički vođa, koji je u više mandata bio premijer a kasnije i predsjednik Irske. Odigrao je ključnu ulogu u borbi za neovisnost Irske, bio je ključna figura u izradi nacrtu irskog ustava iz 1937. i osnovao je političku stranku Fianna Fáil (Fanning, 2015).

Aktivnosti IRA-e uključivale su napade na britansku infrastrukturu, a kasnih 1930-ih pokrenula je bombašku kampanju u Engleskoj poznatu kao S-Plan ili kampanja sabotaža (*Sabotage campaign*). S-plan, bila je serija bombaških i sabotažnih operacija između 1939. i 1940. Kampanja je uključivala pomno isplaniran niz napada na ciljeve kao što su elektrane, vodovodi i transportne mreže. Operacije su započele u siječnju 1939., uz primjetnu eskalaciju aktivnosti tijekom ljeta te godine. Jedan od najznačajnijih napada dogodio se 25. kolovoza 1939., kada je bomba IRA-e eksplodirala na telefonskoj centrali u Coventryju, uzrokujući veliku štetu i presjekavši komunikacijske linije (English, 2003: 80). Ova kampanja ukazala je na to da nasilni irski republikanizam nije nestao te je pokazala primjenu novih taktika i strategija u izvođenju operacija kako bi ostvarili svoj cilj (Craig, 2010: 3). Unatoč naporima IRA-e da izbjegne civilne žrtve, kampanja je rezultirala s nekoliko civilnih žrtava. Osim toga, napadi su doveli do pojačanog osjećaja straha i nesigurnosti u britanskoj javnosti. Britanska vlada odgovorila je pojačanim sigurnosnim mjerama koje su vlastima dale široke ovlasti za pritvaranje i deportaciju osumnjičenih pripadnika IRA-e. Britanska policija i obavještajne službe također su intenzivirale svoje napore da se infiltriraju i razbiju ćelije IRA-e koje djeluju unutar Ujedinjenog Kraljevstva (Bowyer Bell, 2013: 99).

U konačnici, S-Plan nije postigao svoje strateške ciljeve. Početak Drugog svjetskog rata pomaknuo je fokus s aktivnosti IRA-e, a stroge protumjere britanske vlade ozbiljno su ugrozile sposobnosti organizacije. Do 1940. mnogi su ključni operativci IRA-e bili uhićeni, a kampanja je izgubila zamah. Izbijanje Drugog svjetskog rata dovelo je do pokušaja IRA-e da iskoristi globalni sukob za postizanje svojih ciljeva. Tražili su podršku od nacističke Njemačke, nadajući se da će britanski poraz dovesti do ujedinjene Irske. Međutim, ti su napori u velikoj mjeri propali, a aktivnosti IRA-e tijekom rata dovele su do pojačanog gušenja od strane britanskih i irskih vlasti (Coogan, 2002: 268-269).

Sljedeće bitno djelovanje IRA-e u ovom razdoblju čini niz akcija nazvanih *The Border campaign* (Granična kampanja IRA-e, također poznata kao Operacija žetva). Gerilska ratna kampanja koju je vodila IRA od 1956. do 1962. imala je za cilj okončati britansku vlast u Sjevernoj Irskoj i postići ujedinjenje Irske. Obilježena je nizom napada na vojne i infrastrukturne ciljeve duž granice između Sjeverne Irske i Republike Irske. Kampanja je započela u prosincu 1956. godine koordiniranim napadima na položaje britanske vojske i Kraljevske policije Ulstera. IRA je nastojala privući pozornost na pitanje podjele i okupiti nacionalističku potporu (English, 2003: 100).

Ključne operacije uključivale su napade na carinske i policijske postaje te komunikacijske linije, prvenstveno u pograničnim okruzima kao što su Armagh, Fermanagh i Tyrone. Jedan od najznačajnijih napada bio je na vojarnu Brookeborough u siječnju 1957. godine. Iako napad nije bio uspješan privukao je značajan publicitet i nacionalističke simpatije (Bbc.com, 2019). Unatoč početnom entuzijazmu, kampanja se suočila s brojnim izazovima. Britanska i irska vlada blisko su surađivale u svojim nastojanjima da se suprotstave aktivnostima IRA-e. Irska vlada, koju je vodio de Valera, zauzela je čvrst stav protiv IRA-e, provodeći stroge sigurnosne mjere, uključujući zatvaranje bez suđenja za osumnjičene članove IRA-e (Coogan, 2002: 414).

Britanske snage sigurnosti, sa svojim nadmoćnim resursima i obavještajnim sposobnostima, uspjele su učinkovito ograničiti operacije IRA-e. Izostanak lokalne potpore u Sjevernoj Irskoj, logističke poteškoće i učinkovite protupobunjeničke mjere doveli su do pada intenziteta kampanje. Do ranih 1960-ih, vodstvo IRA-e je shvatilo da kampanja nije postigla svoje ciljeve te je u veljači 1962. godine službeno prekinula Graničnu kampanju (English, 2003: 102).

Povijest IRA-e nakon Građanskog rata stoga karakterizira ustrajna, iako često fragmentirana i neuspješna borba za postizanje dugoročnih ciljeva političkim i nasilnim sredstvima. Neuspjeh kampanje potaknuo je razdoblje reorganizacije unutar IRA-e, što je na kraju dovelo do promjene strategije i pojave novih frakcija i pristupa u narednim desetljećima.

6. Razdoblje velikih nevolja (*The Troubles*)

Razdoblje velikih nevolja, koje se na engleskom jeziku naziva *The Troubles*, označava period kada je Sjeverna Irska postala poprište najgoreg političkog nasilja u Zapadnoj Europi (Woodwell, 2005: 161). Nasilan i dugotrajan sukob u Sjevernoj Irskoj, koji se protegao od kasnih 1960-ih do Sporazuma na Veliki petak 1998. Ukorijenjen u povijesnoj i sektaškoj podjeli između uglavnom protestantskih unionista, koji su podržavali nastavak unije s Britanijom, i prvenstveno katoličkih nacionalista, koji su tražili ujedinjenje s Republikom Irskom, sukob je doveo do raširenih građanskih nemira i nasilja. Razdoblje velikih nevolja započinje 1968. godine, a u prosincu 1969. godine nakon ideološkog razilaženja članova tadašnje IRA-e, dolazi do stvaranja dviju novih frakcija: *Provisional IRA (PIRA)* i *Official IRA (OIRA)*. Privremena IRA (PIRA) postat će dominantna frakcija te će kao takva do kraja Nevolja biti najaktivnija u svojem djelovanju (Horgan i Taylor, 1997: 3). S obzirom na kompleksnost i intenzitet događanja tijekom Nevolja, u ovom djelu ćemo istaknuti ključne događaje koji su imali snažan utjecaj na političke, društvene i vojne aktivnosti tijekom perioda Nevolja.

Kao događaj koji je pokrenuo period Nevolja može se istaknuti marš za građanska prava u Derryju 1968. godine. *Northern Ireland Civil Rights Association*⁶ organizirala je marš u znak protesta protiv diskriminacije katolika (Cain.ulster.ac.uk, 2024). Jedan od oblika diskriminacije bio je Zakon o glasovanju, koji je u Sjevernoj Irskoj dopuštao samo vlasnicima domova da sudjeluju na izborima, što nije bio slučaj u ostatku UK-a. To je išlo u korist protestantskom stanovništvu koje je u prosjeku posjedovalo veći broj domova. Ovomu je pridonosilo i prekrajanje izbornih jedinica (*gerrymandering*) da bi se smanjio broj katoličkih birača. Marš je nasilno ugušila policija, što je izazvalo široke neredе i povećanje napetosti (Burazin, 2024). Pritom valja naglasiti, građanski pokret nije imao za cilj uspostavu jedinstvene Irske, već pravičnu reformu Sjeverne Irske (Bilandžić, 2004). Nedugo nakon, uslijedio je veliki sukob u Derryju tijekom kolovoza 1969. Nacionalisti u području Bogside sukobili su se lojalistima, što je dovelo do raspoređivanja britanskih trupa kako bi uspostavile red, označivši početak prisutnosti britanske vojske u Sjevernoj Irskoj. Trodnevna pobuna prerasla je u otvoreni sukob koji je završio sa preko 1000 ozlijeđenih (Museumoffreederry.org, 2021).

Vjerojatno najpoznatiji događaj iz razdoblja Nevolja jest *Bloody Sunday* (Krvava nedjelja). Dana 30. siječnja 1972. britanski vojnici ubili su 14 nenaoružanih prosvjednika u Derryju. Britanski padobrancii otvorili su vatru na nenaoružane prosvjednike marša kojeg je organizirala NICRA. Iako je marš bio unaprijed zabranjen od strane vlasti, tog dana nije zabilježena nikakva vojna aktivnost pripadnika IRA-e, a unatoč tome britanska vojska je taj dan značajno povećala svoju prisutnost (Coogan, 2002: 436). Taj je događaj uvelike eskalirao sukob, dovevši do povećanog novačenja za PIRA-u i opće osude načina na koji britanska vlada rješava situaciju. Sljedeći veliki događaj, i jedan od najgorih počinjenih od strane PIRA-e, jest *Bloody Friday* (Krvavi petak). 21. srpnja 1972., PIRA je detonirala 22 bombe u Belfastu u roku od 80 minuta, ubivši devet i ranivši 130 osoba. Cilj napada bio je pokazati sposobnost PIRA-e i pojačati pritisak na britansku vladu. Uslijedio je žestoki odgovor britanske vlade koja je provela najveću vojnu operaciju još od Sueske krize 1956., te je nasilnim putem ušla u dijelove Belfasta i Derryja kontroliranih od strane PIRA-e (Cain.ulster.ac.u, 2024). Vlada i parlament Sjeverne Irske suspendirani su 30. ožujka 1972. nakon eskalacije nasilja i političkih nemira tijekom Nevolja. Britanska vlada uvela je Zakon o Sjevernoj Irskoj 1972. godine te je suspendirala

⁶ *NICRA* odnosno udruga za građanska prava Sjeverne Irske, bila je organizacija za građanska prava osnovana u Sjevernoj Irskoj 1967. godine. Glavni ciljevi *NICRA*-e bili su riješiti i ispraviti probleme diskriminacije i poboljšati ekonomski i politički status katoličke manjine u Sjevernoj Irskoj (Burazin, 2024: 139).

decentralizirani sjevernoirski parlament i preuzela izravnu upravu nad Sjevernom Irskom. Odredba je bila na snazi od 1972. do 1999., s povremenim razdobljima decentralizacije i obustave (Birrell, 2009). Pokušaj smirivanja situacije bio je Sporazum iz Sunningdalea, 1973., koji je za cilj imao uspostaviti podijeljenu izvršnu vlast i prekogranično Vijeće Irske (Parliament.uk, 2024). Međutim, snažno protivljenje sindikalista i štrajk u Ulstera u svibnju 1974., u konačnici je uzrokovalo propast sporazuma (Coogan, 2015).

Kao jedan od najučinkovitijih oblika republikanske borbe bili su štrajkovi glađu te je od 1916. godine gotovo 9.000 republikanaca štrajkalo glađu. Primjer takvog oblika borbe dogodio se 1981. godine kada su zatvorenici IRA-e, predvođeni Bobbyjem Sandsom, u zatvoru Maze stupili u štrajk glađu prosvjedujući protiv ukidanja statusa nepravednog zatvaranja. Sands i devet drugih zatvorenika su umrli, privlačeći značajnu međunarodnu pozornost i simpatije prema PIRA-i i republikanskom pokretu. Stoga se može reći kako su „štrajkaši svojim životima stvorili politički oportunitet djelovanju republikanskog pokreta“ (Burazin, 2024: 150).

Postupanje vlade UK-a prema IRA-i tijekom Nevolja karakterizirala je kombinacija vojne sile, strogih zakonskih mjera i obavještajnih operacija usmjerenih na slabljenje organizacije i obuzdavanje njezinih aktivnosti. Iako su te mjere ponekad bile učinkovite u ometanju IRA-e, one su također pridonijele začaranom krugu nasilja i nepovjerenja.

Period kasnih 1980-ih i ranih 1990-ih označio je značajan napredak u političkoj sferi i postupni pomak prema miru. Primjer pokušaja uspostavljanja mira bio je *Anglo-Irish Agreement* (Anglo-irski sporazum) 1985. godine, kojim su britanska i irska vlada nastojali riješiti sukob u Sjevernoj Irskoj i poboljšati odnos. Sporazum je pružio okvir za prekograničnu suradnju i postavio temelje za budući politički dijalog, s posebnim naglaskom na to da će se svaka promjena političkog statusa Sjeverne Irske dogoditi samo uz pristanak većine njezina naroda. Ipak, taj period je i dalje obilježen visokim stupnjem nasilja i paravojnim djelovanjem.

6.1. Frakcije Irske republikanske armije

Početak Nevolja dolazi do drugoga velikog raskola unutar IRA-e, različiti pogledi na određena pitanja uzrokovali su podjelu i pojavu Službene IRA-e (*Official IRA – OIRA*) koja se zalagala za političku borbu te Privremenu IRA-u (*Provisional IRA – PIRA*) koja je smatrala oružanu borbu kao jedino rješenje sukoba. Bilandžić opisuje kako su „dramatični događaji i eskalacija nasilja u Sjevernoj Irskoj uvjetovali nastanak PIRA-e, stoga ona nije uzrok sjevernoirskih Nevolja već njihova posljedica“ (Bilandžić, 2004: 154).

OIRA je pokušala okončati terorističko djelovanje i pristupiti pitanju rješavanja Sjevernoirskog sukoba političkim putem. OIRA je tako zadržala i veći broj izvornih članova IRA-e u svojim redovima (Rekawek, 2008: 364). Ipak, brutalni napadi na katoličko stanovništvo u Sjevernoj Irskoj ubrzo su OIRA-u vratili starim načinima djelovanja. Nekoliko terorističkih napada počinjeno je od strane OIRA-e početkom 1972. godine. Nakon bombaških napada na britanske snage i atentata na sjevernoirskog ministra unutarnjih poslova, došlo je raskola unutar same OIRA-e, te je objavom prekida vatre u svibnju 1972. OIRA *de facto* prestala postojati (Bilandžić, 2004: 161). OIRA se zadržala u javnosti, napuštajući terorizam s ciljem nastavka političke borbe. Političko krilo OIRA-e, zastupajući lenjinističke ideale, postaje *Sinn Féin The Workers Party* koja s vremenom postaje *Workers' Party* (Radnička stranka). Stranka u početku nije postizala uspjehe te je značajno zaostajala za Sinn Féinom vođenim od strane PIRA-e (Rekawek, 2008: 367). Dio članova OIRA-e koji se želio nastaviti boriti oružanim sredstvima osnovao je militantnu skupinu *Irish National Liberation Army – INLA* (Irska nacionalna oslobodilačka armija) te njezino političko krilo *Irish Republican Socialist Party – IRSP* (Irska republikanska socijalistička stranka). Cilj im je oružanim putem osloboditi i ujediniti svih 32 irskih okruga i uspostaviti socijalistički poredak. Iako su PIRA i INLA surađivali i izvršavali zajedničke napade, međusobno nisu bili konkurencija, osobito ne u političkom smislu jer se katolička populacija nije poistovjećivala sa marksističkim idealima INLA-e. Unutar INLA-e je došlo do novog raskola i uspostave *Irish People's Liberation Army – IPLA* (Irske narodne oslobodilačke armije) što je dovelo do međusobnog sukoba unutar republikanskog pokreta te je PIRA u više napada eliminirala članove IPLA-e (Bilandžić, 2004: 162).

PIRA (ili kolokvijalno nazivana „*Provos*“) preuzela je dominantnu ulogu i postala glavna nasljednica IRA-e. Operativna strategija PIRA-e značajno se razvila tijekom vremena kao odgovor na različite političke i sigurnosne izazove. U početku je PIRA djelovala sa strukturom naslijeđenom od izvorne IRA-e, koja je uključivala velike jedinice koje se lakše infiltriraju. U kasnim 1970-ima, PIRA je prešla na ćelijsku strukturu, organizirajući se u male, poluautonomne jedinice koje se sastoje od manjih jedinica dobrovoljaca. Ove jedinice su visoko specijalizirane i obučene za specifične zadatke kao što su izrada bombi, prikupljanje obavještajnih podataka i logistiku (Horgan i Taylor, 1997: 3).

Rani napadi PIRA-e često su bili neselektivni, što je dovodilo do značajnih civilnih žrtava. Od 1980-ih nadalje, PIRA je počela primjenjivati ciljne napade kako bi smanjila civilne žrtve i povećala svoj politički legitimitet. Na ovu promjenu djelomično je utjecala sve veća politička uloga Sinn Féina i potreba da se izbjegne gubljenje javne potpore. PIRA je razvila napredne

tehnike bombaških napada, uključujući korištenje automobila-bombi, eksploziva kućne izrade i naprava koje se detoniraju na daljinu (Oppenheimer, 2008: 90-93). PIRA je proširila svoje operacije izvan Sjeverne Irske i Velike Britanije, provodeći aktivnosti u kontinentalnoj Europi, Bliskom istoku i Sjevernoj Americi (cia.gov, 2005). PIRA je hijerarhijski organizirana s *General Army Convention (GAC)* kao vrhovnim autoritetom, *Army Executive* i *Army Council*. Zapovjedna struktura također uključuje sjeverno i južno zapovjedništvo, od kojih je svako odgovorno za različita zemljopisna područja i operativne uloge. Stvaranje sjevernog i južnog zapovjedništva omogućilo je PIRA-i da učinkovito upravlja prekograničnom logistikom, poboljšavajući njihovu sposobnost provođenja operacija i izbjegavanja zarobljavanja (Bilandžić, 2004: 155-157).

PIRA je razvila sofisticiranu obavještajnu mrežu za prikupljanje informacija o sigurnosnim snagama i potencijalnim metama. Ova je mreža bila ključna za planiranje i izvođenje operacija uz izbjegavanje otkrivanja (Ilardi, 2010: 21). PIRA se oslanja na opsežne mreže podrške za logistiku, uključujući sigurne kuće i skladišta oružja. Također ima sofisticiranu financijsku mrežu koja se financira aktivnostima poput oružanih pljački i pranja novca (Bowyer Bell, 1997: 465).

Sposobnost PIRA-e da prilagodi svoju operativnu strategiju kao odgovor na promjenjivo političko i sigurnosno okruženje bila je ključni čimbenik njezine dugovječnosti i učinkovitosti. Evolucija IRA-e od tradicionalne paravojne organizacije do sofisticirane, prilagodljive pobunjeničke skupine naglašava stratešku oštroumnost i sposobnost. Bliski odnos između PIRA-e i Sinn Féina omogućio je dvostruki pristup oružane borbe i političkih pregovora. Sve veće prihvaćanje i sudjelovanje političkog krila u legitimnim političkim procesima utjecalo je na PIRA-u da ublaži svoju taktiku kako bi se uskladila sa širim političkim strategijama.

6.2. Terorizam

IRA je oduvijek koristila nasilne, gerilske metode ratovanja suočena s mnogobrojnijim neprijateljem. Začetak takvih metoda mogu se detektirati na primjeru Fenijske bombaške kampanje u 19. stoljeću i tijekom S plana kasnih 30-ih godina 20. stoljeća. S daljnjim napretkom sukoba i sve većim raskolima unutar republikanskog pokreta, IRA je preuzela terorizam kao osnovni alat ostvarenja svojih političkih ciljeva. Martha Crenshaw (1987: 14) opisuje kako su postupci počinitelja terorističkog napada određene percepcijom poticaja i prilike. Postojanje mogućnosti za iznenadni napad može stvoriti politički poticaj za terorizam tamo gdje ga prije nije bilo. Takva prilika mogla bi proizaći iz ranjivosti i dostupnosti simboličnih ciljeva kao što

je prisutnost britanskih trupa u Sjevernoj Irskoj. Takve okolnosti preusmjerile su IRA-u da se okrene prema terorističkim radnjama, jer je to pružalo jedinu priliku za zadavanje udara Britancima.

Tijekom razdoblja Nevolja IRA je bila odgovorna za brojne terorističke napade u kojima je koristila različite taktike i strategije često prilagođavajući svoje metode kako bi povećala učinak i izbjegla protumjere. Njihov *modus operandi* uključivao je bombaške napade, atentate, zasjede, otmice i oružane napade (Oppenheimer, 2008).

Neki od najznačajnijih napada, uz već navedeni Krvavi petak (*Bloody Friday*) uključuju:

- a) Bombaški napadi na pubove u Birminghamu 21. studenog 1974. godine. Bombe su postavljene u dva puba te je 21 osoba poginula, a 182 su ranjene. Ovaj napad doveo je do značajnog antiirskog raspoloženja (Oppenheimer, 2008: 24).
- b) Zasjeda u Warrenpointu u kolovozu 1979. godine, s dvije bombe ubijeno je 18 pripadnika britanske vojske, čineći ga najsmrtonosnijim napadom na britansku vojsku tijekom Nevolja (Coogan, 2015: 276).
- c) Bombaški napad na hotel Brighton 12. listopada 1984. kad je IRA postavila bombu u hotel Grand Brighton tijekom konferencije Konzervativne stranke. Pet osoba je poginulo, a 31 je ozlijeđeno. Bombaški napad bio je pokušaj atentata na premijerku Margaret Thatcher, koja je izbjegla ozljede (English, 2003: 268).
- d) Bombaški napad na Enniskillen 8. studenog 1987. kad je bomba eksplodirala u blizini ratnog spomenika tijekom ceremonije Dana sjećanja u Sjevernoj Irskoj što je rezultiralo sa 11 poginulih i 63 ozlijeđenih. Napad je izazvao opće zgražanje i osudu, čak i među nekima koji su prethodno podržavali IRA-u (English, 2003: 275).
- e) Bombaški napad počinjen „kamion bombom“ u londonskoj četvrti Canary Wharf 9. veljače 1996. usmrtio je dvoje ljudi, a ozlijedio više od 100. Napad je prouzročilo značajnu štetu, procijenjenu na 150 milijuna funti, i označio je kraj IRA-inog 17-mjesečnog prekida vatre (Oppenheimer, 2008: 85).

Unatoč značajnim naporima britanskih snaga da se suprotstave njihovim aktivnostima, IRA je ostala moćna sila tijekom Nevolja, koja je predstavljala stalnu sigurnosnu prijetnju.

Aktivna upotreba terorizma IRA-u je učinilo globalno poznatom te se diljem svijeta IRA percipirala kao prijetnja i protusistemska akter unutar jedne od vodećih svjetskih sila. Za vrijeme Nevolja, IRA je u svijetu percipirana kroz spektar koji je varirao od terorističke organizacije do

boraca za slobodu, uvelike ovisno o regionalnoj povijesti, političkom kontekstu i ideološkim sklonostima. Unutar UK-a, IRA-a se pretežno smatrala terorističkom organizacijom, britanska vlada i mediji u velikoj su mjeri osudili metode IRA-e i prikazali je kao veliku prijetnju nacionalnoj i javnoj sigurnosti. Javno mnijenje općenito je bilo neprijateljski raspoloženo prema IRA-i. U Republici Irskoj percepcija IRA-e bila je složenija. Iako je postojala značajna naklonost prema nacionalističkom pokretu, zbog nasilja i ekstremizma IRA-e, mnogi je nisu podržavali. Irska vlada službeno je osudila IRA-u, no postojao je i određeni stupanj ambivalentnosti i priznavanja povijesnog konteksta borbe za neovisnost Irske (Gill i drugi, 2016).

IRA je imala značajnu bazu podrške unutar irsko-američke zajednice, mnogi Amerikanci irskog podrijetla gledali su na IRA-u kao na borcu za slobodu koji se bore protiv britanskog kolonijalizma i iskazali su financijsku i političku podršku. Međutim, američka vlada službeno je IRA-u smatrala terorističkom skupinom i osudila njezino djelovanje (English, 2003). Općenito, zapadnoeuropske nacije osudile su korištenje nasilja od strane IRA-e, ali su također bile kritične prema britanskoj politici u Sjevernoj Irskoj. Zemlje poput Francuske i SR Njemačke povremeno su posredovale u mirovnom procesu, zalažući se za političko rješenje sukoba (Centreonconstitutionalchange.ac.uk, 2020). U drugim dijelovima svijeta, percepcija IRA-e bila je pod utjecajem lokalnih konteksta i geopolitičkih razmatranja. U nekim zemljama, posebice onima s vlastitom neovisnošću ili antikolonijalnim borbama, IRA se smatrala legitimnim pokretom otpora. Suprotno tome, države s aktivnim pobunama ili terorističkim prijetnjama često su IRA-u promatrale kao opasnu i destabilizirajuću silu.

6.3. Sinn Féin i politička transformacija Irske republikanske armije

Sinn Féin, povijesno povezan s Irskom republikanskom armijom (IRA), prošao je kroz značajnu političku transformaciju od militantne nacionalističke stranke do ključnog igrača u mirovnom procesu i glavne političke snage u Sjevernoj Irskoj i Republici Irskoj.

Osnovan 1905., Sinn Féin je u početku nastojao uspostaviti neovisnu irsku republiku. Stranka je odigrala ključnu ulogu u Irskom ratu za neovisnost i bila je blisko povezana s izvornom IRA-om. Nakon Anglo-irskog sporazuma i Irskog građanskog rata koji je uslijedio, Sinn Féin se razdvojio, a frakcija koja se protivila sporazumu (*Anti Treaty*) zadržala je naziv stranke. Veći dio 20. stoljeća Sinn Féin je ostao na političkoj margini, osobito nakon uspostave Slobodne Irske Države (Tonge, 2006: 103). Zbog politike apstinencije kojom se Sinn Féin vodio, odbijajući zauzeti mjesta u podijeljenom parlamentu, imali su ograničen politički utjecaj.

Izbijanje Nevolja u kasnim 1960-ima dovelo je do ponovnog pojavljivanja Sinn Féina kao političkog glasa nacionalističke zajednice u Sjevernoj Irskoj. Godine 1970. stranka se ponovno podijelila, što je dovelo do formiranja Provisional Sinn Féina (kasnije poznat samo kao Sinn Féin) koji je podržavao oružanu kampanju PIRA-e (theguardian.com, 2022). Uloga i položaj Sinn Féina desetljećima su opisivani kao rubna protusustavna organizacija koja funkcionira kao propagandni alat podređen PIRA-i (Whiting, 2016: 542). Sinn Féin se počeo više fokusirati na politički aktivizam, osobito u uvjeravanju IRA-e da položi oružje i krene političkim putem kako bi ostvarila svoje ciljeve.

Najvažniji događaj u političkoj transformaciji događa se tijekom 1980-ih godina, kada Sinn Féin usvaja strategiju *the bullet and the ballot box* (metka i glasa) kombinirajući sudjelovanje na izborima s oružanom borbom. Promjenom strategije i prihvaćanjem politike dugog puta, odbacuje se politika apstinencije te se pristupa istovremenoj oružanoj i institucionalnoj političkoj borbi. Ovime Sinn Féin dobiva jednak značaj kao i PIRA, te izbjegava marginalizaciju u političkom sustavu Irske. Sudjelovanje u izbornom procesu bio je ključan faktor u transformaciji IRA-e iz anitsustavnog aktera u važni politički čimbenik (Neumann, 2006). Analiza odluke o napuštanju politike apstinencije i usvajanju nove strategije koja je uključivala istovremeno korištenje vojnih i političkih sredstava otkriva određene proturječnosti. Vojna kampanja je, naime, bila sredstvo za uništavanje upravo onih političkih institucija u kojima su republikanci tražili zastupljenost. Drugim riječima, Sinn Féin je preuzeo odgovornost za preoblikovanje istoga političkog sustava koji je vojni dio republikanskog pokreta nastojao uništiti (Bilandžić, 2006: 79). Štrajkovi glađu 1981. godine značajno su povećali podršku Sinn Féinu te su usmjerili stranku prema snažnijem političkom djelovanju.

U razdoblju 1990-ih došlo je do velike promjene jer se Sinn Féin sve više angažirao u mirovnom procesu. Stranka je odigrala ključnu ulogu u pregovorima koji su doveli do Sporazuma na Veliki petak 1998. Tim je sporazumom uspostavljena decentralizirana vlada u Sjevernoj Irskoj i postavljeni su okviri za razoružanje i pomirenje. Sudjelovanje Sinn Féina u mirovnom procesu bilo je presudno u osiguravanju primirja IRA-e i konačnog prestanka upotrebe oružja. Smanjenom aktivnošću PIRA-e dolazi i do opadanja broja poginulog katoličkog stanovništva, kao izravan rezultat pojačanog utjecaja i uključenosti Sinn Féina, što je dovelo do porasta popularnosti stranke u društvu (Shanahan, 2009: 28).

Nakon 1998., Sinn Féin se nastavio razvijati, postavši značajna politička snaga u Sjevernoj Irskoj i Republici Irskoj. Stranka je svoj fokus prebacila na društvena i ekonomska pitanja, zalazući se za jednakost, socijalnu pravdu i ponovno ujedinjenje Irske demokratskim putem.

Politička strategija Sinn Féina naglašavala je sudjelovanje u parlamentarnoj politici, kako u Skupštini Sjeverne Irske tako i u parlamentu Irske.

To je vidljivo i na političkoj sceni Ujedinjenog Kraljevstva, na kojoj je na izborima za Skupštinu Sjeverne Irske održanima u svibnju 2022. godine, Sinn Féin osvojio najveći broj glasova u povijesti te na taj način najavio novo razdoblje u republikanskoj borbi, ali i političkoj zbilji Sjeverne Irske (Burazin, 2024: 139). Osvojivši najveći broj zastupničkih mjesta, Sinn Féin se prvi put u povijesti našao u poziciji u kojoj može birati premijera, te od je od veljače 2024. godine na čelu vlade Sjeverne Irske članica Sinn Féina, točnije premijerka Michelle O' Neill (Bbc. com, 2024). Ovakav ishod izbora činio se gotovo nemogućim u najtežim godinama sukoba, no danas je postao realnost i pokazatelj kako je politička borba ipak prevladala. Nakon „30 godina oružane borbe i 20 godina isključivo mirnog djelovanja Sinn Féin je najsnažnija stranka na irskom otoku, čime je republikanski pokret otišao najdalje u smislu mobiliziranja društvene potpore“ (Burazin, 2024: 152).

Politička transformacija Sinn Féina iz revolucionarnog nacionalističkog pokreta u *mainstream* političku stranku odražava sposobnost prilagodbe promjenjivim političkim uvjetima i predanost postizanju svojih ciljeva mirnim i demokratskim sredstvima (Whiting, 2016: 555). Glavni razlog za političku transformaciju Sinn Féina bio je strateški pomak s oružane borbe na politički angažman, uvelike potaknut promjenom okolnosti i spoznajom da postizanje ciljeva nasiljem više nije održivo. Sposobnost stranke da se prilagodi novoj stvarnosti i uključi u mirovni proces u konačnici je omogućilo prijelaz iz revolucionarnog pokreta u značajnu političku snagu, igrajući ključnu ulogu u oblikovanju budućnosti Sjeverne Irske i Republike Irske.

6.4. Mirovni sporazum - *Good Friday Agreement*

Kao uvod u postizanje sporazuma bilo je donošenje Deklaracije iz Downing Streeta 1993. godine. Ova je deklaracija potvrdila pravo naroda Sjeverne Irske na samoodređenje i otvorila put mirovnim pregovorima (Tonge, 2006: 123). Najvažniji događaj za postizanje sporazuma bila je objava prekida vatre 1994. godine, kada su PIRA i lojalističke paravojne skupine proglasile primirje, stvarajući pogodnije okruženje za mirovne pregovore, time signalizirajući značajan pomak prema političkom rješenju (Coogan, 2015: 251). Prekid vatre rezultat je komunikacije i pregovora između britanske i irske vlade, Sinn Féina i drugih nacionalističkih i unionističkih stranaka. Prekid vatre smatrao se velikim korakom naprijed, koji je izazvao oprezni optimizam u javnosti i međunarodnoj zajednici, ali i priliku za napredak mirovnih pregovora (Bbc.com, 2019). Unatoč početnoj euforiji, mirovni se proces suočio sa značajnim

izazovima. Primirje PIRA-e prekinuto je 1996. bombaškim napadom u Londonu. Ovaj neuspjeh istaknuo je krhkost mirovnog procesa i potvrdio duboko ukorijenjeno nepovjerenje između sukobljenih strana. Međutim, trajni napori da se ponovno uspostavi prekid vatre su nastavljeni, a PIRA je proglasila novi prekid vatre u srpnju 1997. godine (Bilandžić, 2004: 171).

Ovaj drugi prekid vatre je ipak održan te je doveo do uključivanja Sinn Féina u višestranačke mirovne pregovore koji su na kraju rezultirali Sporazumom na Veliki petak (Sporazum iz Belfasta) 1998. godine. Sporazum je potpisan 10. travnja 1998., označivši ključni trenutak u mirovnom procesu u Sjevernoj Irskoj (Gov.uk, 2023). Središnji element sporazuma bila je uspostava decentralizirane vlade u Sjevernoj Irskoj, temeljene na podjeli vlasti između unionista i nacionalista. Sporazum je pozivao na predaju oružja paravojnih skupina i oslobađanje političkih zatvorenika, osiguravajući da će se svaka promjena statusa Sjeverne Irske dogoditi samo uz većinsko odobrenje njezinog naroda. Sporazum na Veliki petak potvrđen je referendumima i u Sjevernoj Irskoj, i u Republici Irskoj, što odražava široku podršku miru i pomirenju (Education.niassembly.gov.uk, 2022). Njegovom provedbom znatno je smanjeno nasilje i postavljeni su temelji za stabilnije i kooperativnije političko okruženje u regiji. Postalo je jasno kako je interna politička promjena postala prioritetnija od dugotrajnih želja za ustavnim promjenama (Tonge, 2004: 678). Također, dolazi do završetka odredbe o izravnoj vladavini (*Direct Rule*) te se uspostavljaju Skupština i Vlada (*Executive*) Sjeverne Irske (Education.iassembly.gov.uk, 2024).

Reakcija PIRA-e na sporazum bila je složena, odražavajući unutarnje podjele i širi politički kontekst tog vremena. PIRA, najveća i najutjecajnija frakcija, u početku je imala oprezan odgovor. Vodstvo PIRA-e, blisko povezano sa Sinn Féinom, vidjelo je sporazum kao strateški korak prema postizanju svojih dugoročnih ciljeva političkim sredstvima, a ne oružanom borbom. Neposredno nakon sporazuma, PIRA je objavila prekid vatre, dajući predanost mirovnom procesu (Bowyer Bell, 2013: 156). Ovo je bio značajan korak, budući da je sporazum zahtijevao predaju naoružanja paravojnih formacija, što je predstavljalo veliki izazov. PIRA-in prekid vatre bio je ključni čimbenik u izgradnji povjerenja i osiguravanju provedbe sporazuma. Međutim, proces predaje oružja pokazao se sporim te je tek 2005. PIRA službeno objavila kraj svoje oružane kampanje i pristala na potpunu predaju svog oružja, koju su nadgledali međunarodni promatrači. Ovaj potez bio je ključan u učvršćivanju mirovnog procesa i pokazao je pomak IRA-e prema čisto političkoj strategiji, usklađenoj sa sudjelovanjem Sinn Féina u vlasti Sjeverne Irske (Matković, 2015: 101).

Unatoč općoj podršci PIRA-e Sporazumu, unutar republikanskog pokreta bilo je glasova protivljenja. Tvrdočinijske frakcije, poput *Continuity IRA-e -CIRA* (IRA Kontinuiteta) i *Real IRA-e -RIRA* (Prava IRA), u potpunosti su odbacile Sporazum. Te su skupine na Sporazum gledale kao na izdaju republikanskog pokreta i nastavile su sudjelovati u nasilnim aktivnostima, protiveći se mirovnom procesu i novim političkim strukturama uspostavljenim Sporazumom. Ukratko, dok je PIRA podržavala sporazum i poduzela značajne korake da se prilagodi političkoj strategiji, disidentske republikanske skupine nastavile su se protiviti mirovnom procesu, što je dovelo do raskola u republikanskom pokretu (Cfr.org, 2008).

Sporazum na Veliki petak ostaje kamen temeljac mirovnog procesa u Sjevernoj Irskoj, predstavljajući značajno postignuće u rješavanju sukoba i promicanju demokratskog upravljanja i ljudskih prava. Sporazum je osigurao okvir za mir i pomirenje nakon desetljeća nasilja. Kao takav često se navodi kao uspješan model za rješavanje sukoba i izgradnju mira. Pokazao je potencijal dogovorenih rješenja za rješavanje sukoba duboko ukorijenjenih u društvu.

7. Analiza utjecaja političke transformacije IRA-e na potpisivanje mirovnog Sporazuma na Veliki petak.

Promatranjem utjecaja povijesnih okolnosti koji su doveli do formiranja IRA-e, čemu su prethodila stoljeća aktivne borbe kroz razvijenu tradiciju ustanaka i pobuna, mogu potvrditi kako je politička transformacija IRA-e odigrala ključnu ulogu u konačnom potpisivanju mirovnog sporazuma. Tu ulogu je odigralo političko krilo IRA-e, Sinn Féin, koji je postupnim preuzimanjem vodeće uloge u predstavljanju republikanaca, premjestila borbu unutar sustava te kao legitimni politički akter okupila podršku naroda, razoružala militantno krilo i ponudila presudan doprinos konačnom postizanju mira.

Kako bi se evaluirao kakav je utjecaj imala politička transformacija IRA-e, točnije Sinn Féin, na razrješavanje Sjevernoirskog sukoba treba analizirati utjecaj istih kroz tri društvena aspekta. Preciznije, (1) utjecaj na cjelokupnu društvenu zajednicu, (2) sigurnosni aspekt i (3) politički aspekt, odnosno reakciju na razvoj pozitivne političke participacije IRA-e unutar državnopravnog sustava.

7.1. Društvena zajednica

Pojava i djelovanje IRA-e definitivno se najviše odrazilo na društvenu zajednicu. Posljedice koje je IRA ostavila na irsko društvo osjećaju se i desetljećima kasnije te su prisutne u različitim oblicima. Godine Nevolja ostavile su neizbrisiv trag i danas vidljiv u različitim sferama društva. Prije svega, dovele su do ogromne polarizacije društva, stvarajući konfliktno okruženje u kojem su ljudi bili osuđeni na svakodnevni život prožet tenzijama. Podjela i segregacija naroda u religijskom i političkom smislu stvorila je kulturu međusobnog nepovjerenja koja ni danas nije nadvladana. Djelovanje IRA-e također je utjecalo na gospodarstvo, u kojem su često primarni ciljevi terorističkih napada bili oni koji bi zadali najveći udarac na ekonomiju (Oppenheimer, 2008: 24). To je dovelo do otežanih životnih okolnosti i nemogućnosti stvaranja prosperitetne budućnosti za narod.

Posljedice stalnih terorističkih napada i života u nestabilnim uvjetima ostavili su kolektivne mentalne i psihološke posljedice na dio društva, kao što su ljutnja, strah, žaljenje, poniženje, nemogućnost nošenja s gubitkom voljenih (Bont, 2021: 96). Osobito problematična dimenzija jest uključenost članova društva u IRA-u. Među katoličkom populacijom čak 46,5 % smatralo je pripadnike IRA-e patriotima i idealistima. Prema istraživanjima napravljenima među članovima PIRA-e 83% bilo je iz Sjeverne Irske (Burazin, 2024: 154-155).

Ovakvi podatci ukazuju na to da koliko god je IRA bila dio društva, toliko je i društvo bilo dio IRA-e. Ipak, uzevši u obzir broj civilnih žrtava i opći osjećaj nesigurnosti koji je vladao u društvu, politička transformacija IRA-e i vraćanje Sinn Féina u aktivno političko djelovanje pružili su društvu alternativu nasilju, čineći ih spremnijim prihvatiti mirno rješavanje sukoba, čak iako je to značilo neostvarivanje ujedinjene Irske. Takvo društveno mnijenje odrazilo se i na podršci koju je društvo iskazalo na referendumu kojim je narod potvrdio Sporazum na Veliki petak (ireland.ie, 2024).

7.2. Sigurnosni aspekt

Sigurnost društva jedan je od osnovnih uvjeta demokratske i liberalne zajednice. Izostanak te sigurnosti itekako je bio prisutan tijekom Nevolja. U teorijskom djelu rada objašnjen je akt sekuritizacije. Taj proces kojim određeno pitanje postaje sigurnosno jer referentnom objektu prijete ostanak na jedan način obilježio je pedesetogodišnje razdoblje života u Sjevernoj Irskoj. Iz perspektive UK-a, referentni objekt bila je država Sjeverne Irske čije je sigurnost bila ugrožena od strane IRA-e. S druge strane, cjelokupno društvo Sjeverne Irske, ali i Republike

Irske te dijela Engleske, našlo se u opasnosti da postanu žrtvama IRA-e i lojalističkih aktera. Prema Burazinu „Povijest društva Sjeverne Irske je povijest društvene psihoze i osjećaja nesigurnosti. Nesigurnost i osjećaj ugroze, posebno među katoličkom populacijom, bili su uvjetovani ne samo djelovanjem lojalističkih paravojskih formacija, već i snaga sigurnosti Ujedinjenog Kraljevstva“ (Burazin, 2024: 143). To znači da je dobrom dijelu društva opasnost prijetila iz internog subjekta, odnosno sigurnosnih snaga i paravojskih skupina. Burazin također ističe kako zbog dileme nesigurnosti vlast ne uspijeva zaustaviti nasilje već postaje katalizator istog (Burazin, 2024).

Uzevši ovakve okolnosti u obzir, prije svega postaje jasno iz kojeg razloga su se ljudi priključivali i podržavali djelovanje IRA-e, vidjevši u njoj potencijalno zaustavljanje nasilja od strane vlasti. Općenito gledajući stanje i sigurnost svakodnevnog života, 1972. u prosjeku su dnevno bile detonirane četiri bombe, odnosno 1300 bombaških napada samo u toj godini. Prema nekim procjenama u razdoblju Nevolja prosječno je počinjeno oko 500 napada godišnje, čineći Sjevernu Irsku jednom od najopasnijih zona na svijetu (Oppenheimer, 2008). Jedan od najvećih izazova za sigurnost društva bilo je uspješno razoružavanje, razvojačenje i reintegracija bivših pripadnika paravojskih skupina. Unatoč tome što je PIRA službeno predala naoružanje 2005. godine postavlja se pitanje, zbog ranije spomenutog nepovjerenje među zajednicama, koliko je taj proces uistinu zaživio u svijesti nekadašnjih pripadnika sukobljenih skupina (Matković, 2015). Na koncu, ako uzmemo u obzir da je nešto više od 40 % žrtava za Nevolja bilo katoličko stanovništvo, bez obzira tko je napad počinio, jasno je kako je katoličko stanovništvo rado prihvatilo mogućnost čak i krhkog mira. Djelovanje IRA-e primjer je kako pojava sigurnosne ugroze u društvu to isto društvo može oblikovati i utjecati na stvaranje identiteta društva.

7.3. Politički aspekt

Već je opisan proces i tijek političke transformacije IRA-e, odnosno ključnog trenutka kad je Sinn Féin preuzeo vodeću ulogu u predstavljanju irskog republikanizma. Važnost takve promjene ubrzo se osjetila u reakciji društva i njegove političke involviranosti. Sinn Féin je u godinama prije potpisivanja sporazuma bilježio znatno gore rezultate nego druge stranke (Burazin, 2024: 152). Društvo je počelo pozitivnije reagirati na Sinn Féin tek 80-ih godina kada nakon uspjeha zadobivanja podrške, kao posljedica štrajkova glađu, Sinn Féin intenzivnije kreće zastupati politiku razoružavanja i mirne političke borbe. Nakon što ih je britanska vlast legalizirala 1974. godine, aktivno se zalažu za političko djelovanje čime se pozicioniraju kao

relevantni politički akter čiji utjecaj na smanjivanje nasilja, u kojem društvo prepoznaje potencijalno rješenje sukoba (Van Engeland, 2016: 59).

Utjecaj koji je Sinn Féin ostvario na potpisivanje sporazuma uvelike je pridonio značajnom rastu podrške. Također, bitan politički faktor jest udio katolika u populaciji koji su primarno biračko tijelo Sinn Féina. Udio katolika u populaciji se postupno povećao te je 2021. u Sjevernoj Irskoj broj katolika nadmašio broj protestanata. To ih sada čini brojnijim u biračkom smislu, što zauzvrat omogućuje katoličkom stanovništvu da na potpuno legitiman, politički način ostvari željene ciljeve. Naime, prema dostupnim podacima katoličko stanovništvo je već sada brojčano preraslo protestantsko za otprilike pet posto, iako ti podatci nužno ne predstavljaju realnu biračku sliku (statista.com, 2023). Broj stanovništva koje se religijski ne izjašnjava također je značajno porastao, a kao što je bilo prigode analizirati kroz kompleksnu povijest ova dvaju naroda, religija često nije determinirala političko opredjeljenje pojedinca, te su tako kroz povijest brojni borci za ujedinjenje Irske bili protestanti. Ipak, ovakva promjena ukazuje na gotovo potpuni preokret religijske strukture Sjeverne Irske te je legitimno očekivati da će se takva promjena odraziti i na političkim preferencijama.

7.4. Primjer IRA-e kao rješenje sličnih sukoba u svijetu

Kao što sam spomenuo u uvodnom dijelu rada, u svijetu su trenutno aktivni sukobi koji dijele određene karakteristike sa Sjevernoirskim sukobom. Najznačajniji primjeri su sukob Izraela i Palestine te Rusije i Ukrajine. U oba sukoba imamo prisutnu dimenziju etničkog, religijskog i međunarodnog sukoba. Kao što je to bio slučaj u Sjevernoj Irskoj, i ovdje je riječ o izrazito kompleksnim sukobima čiji uzroci sežu duboko u povijest. Navedeni sukobi se odvijaju unutar zajednica koje su godinama dijelile znatno integriraniju društvenu strukturu. Uz ove sukobe također postoje primjeri pobunjeničkih pokreta sa sličnim ciljevima, *Euskadi ta askatasun* (ETA) koja se zalagala za odvajanje Baskije od Španjolske i *Fronte di liberazione naziunale di a Corsica* (FLNC) koja se borila za samostalnost Korzike od francuske vladavine.

Sukladno tome, postavlja se pitanje, zašto je IRA ipak postigla djelomičan uspjeh, i pridonijela rješavanju sukoba, a ETA i FLNC u tome nisu uspjeli. Također, mogu li se dva navedena aktivna sukoba riješiti prateći obrazac kojim je riješen Sjevernoirski sukob. Iako se Sporazum na Veliki petak uzima kao model za rješavanje drugih sukoba u svijetu, njegova primjena ipak ima neka ograničenja. Četiri elementa koji se mogu izdvojiti kao primjenjivi obrazac su: (1) inkluzivni pristup koji uključuje sve sukobljene aktere, čak i one koji su smatrani teroristima; nadalje, (2) stvaranje decentralizirane vlasti u kojoj bi sve strane sudjelovale, (3) razoružavanje

i (4) sudjelovanje međunarodnih aktera (Belfercenter.org, 2023). Iako bi u teoriji trebalo biti relativno lako primijeniti ove obrasce na sukobe, što je djelomično i napravljeno u BiH (Matković, 2015) treba u obzir uzeti brojne kontekstualne okolnosti koje su učinile Sjevernu Irsku zaista specifičnim slučajem.

Smatram da je rješavanju Sjevernoirskog sukoba uvelike pridonijela činjenica kako je društvo, iako podijeljeno, kroz stoljeća razvilo identitet s kojim se obje strane mogu poistovjetiti. Nadalje, u ovom sukobu su obje strane bile žrtve učestalih napada, dok je u navedenim slučajevima puno izraženija dimenzija stradavanja samo jednog naroda. S obzirom na to, obje strane su lakše pristale na kompromis. Također, ovaj sukob se ipak odvijao unutar liberalne i demokratske države, što je značilo da postoji institucionalni okvir u kojem je IRA mogla ostvariti i političko djelovanje. IRA je također imala jasnu organizacijsku strukturu, što je učinilo postizanje dogovornog rješenja puno izglednijim. Važan faktor je što je Sinn Féin preuzeo vodeću ulogu i gotovo u potpunosti odbacio militantno djelovanje, za razliku od primjerice političkog krila ETA-e Batasune (Bont, 2021), čime je uvjeralo vlast da postoji želja za postizanjem kompromisnog rješenja. Uzevši to u obzir, smatram kako nedostatak institucionalnih okvira, kao i izostanak želje za isključivo političkom borbom, sprječava slične sukobe da budu riješeni mirnim putem kako je to bio slučaj u Sjevernoj Irskoj.

7.5. Presjek analize

S obzirom na sve navedeno, odgovor na istraživačko pitanje *Na koji način je politička transformacija IRA-e utjecala na postizanje mirovnog Sporazuma na Veliki petak?* je taj da je politička transformacija IRA-e, odnosno razvoj djelovanja Sinn Féina, odigrala ključnu ulogu u potpisivanju mirovnog sporazuma jer je pokazao spremnost IRA-e da napusti militantno djelovanje, razoruža se i nastavi borbu kao dio sustava, a ne antisustavni akter. Samim time mogu potvrditi i obje početne hipoteze, prvu, kako je politička djelatnost Sinn Féin dovela do popuštanja vlasti UK-a i drugu, kojom vidimo kako je snažan društveni pritisak, uzrokovan posljedicama sigurnosnih prijetnji, imao veliku ulogu u spremnosti obiju strana da prihvate sporazum. Tako Burazin zaključuje kako „Od početka Nevolja do danas republikanski pokret predvođen Sinn Féinom prešao je iz sfere isključivo oružane borbe u sferu isključivo političkog djelovanja, s tima da su određene skupine nastavile put oružane borbe. Dakle, pokret je počeo potpuno aktivno sudjelovati u političkim procesima Sjeverne Irske. Samim time više se ne radi o isključivo apstraktnim motivima i ciljevima koji su temeljeni na povijesnim i mitološkim

motivima, već se radi o aktivnom sudjelovanju u procesu donošenja promjena“ (Burazin, 2024: 148).

Iako su postignuti značajni pomaci u svim sferama društvenog života, stanje u Sjevernoj Irskoj još uvijek je daleko od idealnog. Unatoč uspjesima Sinn Féina na izborima, država je suočena sa značajnim političkim i društvenim izazovima te nemirima u javnom sektoru (Politico.eu, 2024). Rezultati mirovnog procesa još uvijek nisu doveli do potpuno mirnog suživota u Sjevernoj Irskoj. Odmetnuta krila IRA-e pojačala su svoje aktivnosti, iako te akcije nisu prouzročile veći broj žrtava, njihov intenzitet ukazuje na to da ovi ogranci posjeduju znatne količine oružja, unatoč razoružanju Privremene IRA-e koje je provedeno 2005. godine (Matković, 2015: 112). Unatoč tome, pomak u sigurnosnom aspektu dogodio se u ožujku 2024. kad su sigurnosne službe UK-a promijenile klasifikaciju razine terorističke prijetnje u Sjevernoj Irskoj sa *severe* (ozbiljne) razine u *substantial* (značajne) što znači kako je vjerojatnost napada sa vrlo vjerojatnog smanjena na vjerojatnu razinu (Gov.uk, 2024). Iako mali pomak, itekako je značajan.

8. Zaključak

Irska republikanska armija postala je gotovo sinonimom za irsko društvo, koje je obilježila svojim stoljetnim djelovanjem. Svoje začetke pronašla je u bogatoj tradiciji pobunjeničtva irskog naroda koji se stoljećima nastojao oduprijeti britanskoj vlasti. Zauzimala je ulogu borca za slobodu, duha nacionalizma, anitsustavnog aktera ali, i ulogu smrtonosne snage koja je za sobom ostavljala brojne nevine žrtve. IRA se mijenjala i prilagođavala povijesnim i društvenim okolnostima, primjenjujući različite oblike djelovanja u svojoj borbi. Od gerilskog ratovanja, do štrajkova glađu i u konačnici, okrutnog terorizma. Teroristički činovi učinili su IRA-u globalno poznatom, i dok su jedni u njoj vidjeli strah i prijetnju, drugima je bila simbol antiimperijalne borbe. IRA je neizbježno postala dijelom identiteta irskog društva, prožeta kroz generacije Iraca.

Važan trenutak zauzimanja drukčije uloge u društvu dogodio se političkom transformacijom, i aktivnim sudjelovanjem Sinn Féina u institucionalnoj borbi. Politička transformacija odigrala je ključnu ulogu u postizanju mirovnog sporazuma na Veliki petak, čime je označila značajan korak prema mirnom rješavanju dugogodišnjeg sukoba u Sjevernoj Irskoj. Analizom utjecaja ove transformacije kroz društvene, sigurnosne i političke aspekte, može se potvrditi kako je prelazak IRA-e s militantnog djelovanja na političku participaciju pružio potrebne preduvjete

za postizanje trajnog mira. Prelazak s militantnog na političko djelovanje pokazao je spremnost na kompromis i mirno rješavanje sukoba, što je u konačnici rezultiralo smanjenjem nasilja i stvaranjem stabilnijih uvjeta za budućnost. Unatoč postojećim izazovima, transformacija IRA-e predstavlja primjer kako politička participacija može zamijeniti oružanu borbu i dovesti do održivog mira, čime se potvrđuje važnost političke volje i društvene podrške u procesima mirovnih pregovora.

Zaključno, izdvojio bih dvije okolnosti koje možemo kritički prosuditi na primjeru ovoga krvavog sukoba. Prvo, povijesni kontekst je od neizmjerne važnosti jer iz njega sve proizlazi, odluke koje su donesene, ma koliko davne to bilo, ostavit će trajne posljedice na društvo. IRA je najbolji primjer kako su povijesne odluke stoljećima unaprijed oblikovale i zauvijek obilježile jedno društvo. Drugo, sami ljudi, koji su ranjivi, emocionalni i često afektivni u svom razmišljanju bez obzira na želju, nekad jednostavno ne mogu prihvatiti pomirenje. Gotovo svi pojedinci unutar društva Irske i Sjeverne Irske imaju nekog koga su izgubili kao posljedicu ovog sukoba. Za njih, ti ljudi nisu samo statistika, već rana koja nikad neće zacijeliti.

Unatoč velikom napretku koji je postignut u Sjevernoj Irskoj u svim društvenim sferama, s obzirom na trenutačnu geopolitičku situaciju u svijetu, porast globalne nesigurnosti te pad kakvoće standarda života uzrokovan ekonomskim i migrantskim krizama, sve više ljudi se okreće ekstremima. To za društvo oblikovano takvim ekstremističkim djelovanjem, nikako ne najavljuje svijetlu budućnost. Ako u obzir uzmemo i neizliječene rane, nije isključeno da bi se svijet ponovno mogao susresti s IRA-om ili sličnim akterom.

Literatura

- Baláž, Vladimír, Eduard Nežinský, i Williams, Allan M. Williams (2021) Terrorism, migrant crisis and attitudes towards immigrants from outside of the European Union. *Population, space and place* 27(4): 51-66.
- Bell, John Bowyer (1997) *The secret army: The IRA*. London: Routledge.
- Bell, John Bowyer (2013) *The IRA, 1968-2000: an analysis of a secret army*. London: Routledge.
- Bilandžić, Mirko (2004) Sjeverna Irska između rata i mira. *Politička misao*, 41(2):135-160.
- Bilandžić, Mirko (2004) Rat ili mir? - oružane organizacije u Sjevernoj Irskoj i njihova kategorizacija. *Polemos* (13-14): 147-173.
- Bilandžić, Mirko (2006) Perspektive sjevernoirskog sukoba: kraj IRA-e ili jedinstvena Irska. *Polemos* 9(18): 73-100.
- Birrell, Derek (2013) *Direct rule and the governance of Northern Ireland*. Manchester: Manchester University Press.
- Bont, Eke (2021) The psychological impact of involvement in the Irish Republican Army during the 'Troubles': Preliminary evidence of moral injury'. U: Bhui, Kamaldeep i Dinesh Bhugra (ur) *Terrorism, Violent Radicalisation, and Mental Health*. (str. 95-106). London: Oxford Cultural Psychiatry.
- Bowman, Timothy (2019) Ireland: rebellion and counter-insurgency, 1848–1867. *Small Wars & Insurgencies*, 30(4-5): 895-912
- Burazin, Ivan (2024) *Hamas, Novorusija i IRA: Terorizam kao pokret?*. Zagreb: Despot Infinitus
- Collins, Alan (2010) *Suvremene sigurnosne studije*. Zagreb: Politička kultura.
- Coogan, Tim Pat (2002) *The IRA*. London: Palgrave Macmillan.
- Coogan, Tim Pat (2015) *The Troubles: Ireland's Ordeal and the Search for Peace*. London: Palgrave Macmillan.
- Craig, Tony (2010) "Sabotage! The Origins, Development and Impact of the IRA's Infrastructural Bombing Campaigns 1939–1997." *Intelligence and National Security* 25(3): 309-326.
- Crenshaw, Martha (1987) Theories of terrorism: Instrumental and organizational approaches. *The Journal of strategic studies* 10(4): 13-31.
- Doyle, William (2000) The British-Irish Union of 1801. *Transactions of the Royal Historical Society*, 10: 165-180.
- English, Richard (2008) *Armed struggle: The history of the IRA*. London: Pan Macmillan.
- Fanning, Ronan (2015) *Éamon de Valera: a will to power*. London: Faber & Faber.
- Fennell, Desmond. (1982) The Northern Ireland Problem: Basic Data and Terminology. *Études irlandaises* 7(1): 193-201.
- Filardo-Llamas, Laura (2013) „Committed to the ideals of 1916. The language of paramilitary groups: the case of the Irish Republican Army“. *Critical Discourse Studies*, 10(1): 1-17.

- Flynn, Mary K. (2000) *Ideology, mobilization and the nation: the rise of Irish, Basque and Carlist nationalist movements in the nineteenth and early twentieth centuries*. Houndmills: St. Martin's Press.
- Gill, Paul, James A. Piazza, i Horgan, John (2016) Counterterrorism killings and provisional IRA bombings, 1970–1998. *Terrorism and Political Violence* 28(3): 473-496.
- Hayward, Katy (2013) *Irish nationalism and European integration: The official redefinition of the island of Ireland*. Manchester: Manchester University Press.
- Hopkinson, Michael (2002) *The Irish war of independence*. Montreal: McGill-Queen's University Press.
- Horgan, John, and Max Taylor (1997) The provisional Irish republican army: Command and functional structure. *Terrorism and Political Violence* 9 (3): 1-32.
- Ilardi, Gaetano Joe (2010) Irish republican army counterintelligence. *International journal of intelligence and counterintelligence* 23(1): 1-26.
- Laffan, Michael (1999) *The resurrection of Ireland: the Sinn Féin party, 1916–1923*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Leeson, David. (2003) "The 'scum of London's underworld'? British Recruits for the Royal Irish Constabulary, 1920-21". *Contemporary British History* 17(1): 1-38.
- Lindley, Keith J. (1972) The impact of the 1641 rebellion upon England and Wales, 1641-5. *Irish Historical Studies* 18(70): 143-176.
- Litton, Helen (2018) *Irish Rebellions, 1798-1921*. Dublin: The O'Brien Press.
- Matković, Blanka (2015) Razorůžavanje Irske republikanske armije i rasplamsavanje aktivnosti disidentskih republikanskih organizacija (2000.–2015.). *Polemos: časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira* 18(36): 95-118.
- McKenna, Joseph (2016) *The IRA bombing campaign against Britain, 1939-1940*. Jefferson: McFarland.
- McNally, Michael (2007) *Easter Rising 1916: Birth of the Irish Republic*. Oxford: Osprey Publishing.
- Neumann, Peter R. (2005) The bullet and the ballot box: The case of the IRA. *Journal of Strategic Studies* 28(6): 941-975.
- Ó Séaghdha, Tomás (2000) Robert Emmet and the Insurrection of 1803. *The Past: The Organ of the Uí Cinsealaigh Historical Society* 22 (2000): 51-66.
- O'Ballance, Edgar (1981) IRA leadership problems. *Terrorism* 5(1-2): 73-82.
- Oppenheimer, Andy R. (2008) *IRA, the bombs and the bullets: A history of deadly ingenuity*. Newbridge: Irish Academic Press.
- Pieterse, Jan Nederveen (2002) Global inequality: bringing politics back in. *Third World Quarterly* 23 (6): 1023-1046.
- Pieterse, Jan Nederveen (2002) Global inequality: bringing politics back in. *Third World Quarterly* 23(6): 1023-1046.
- Rekawek, Kacper Edward (2008) How 'terrorism' does not end: the case of the Official Irish Republican Army. *Critical Studies on Terrorism* 1(3): 359-376.

- Shanahan, Timothy (2009) *Provisional Irish Republican Army and the Morality of Terrorism*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Smith, Michael L. R. (2002) *Fighting for Ireland?: the military strategy of the Irish Republican movement*. London: Routledge.
- Stedall, Robert (2019) *The Roots of Ireland's Troubles*. Barnsley: Pen and Sword.
- Takagami, Shin-Ichi (1995) The Fenian Rising in Dublin, March 1867. *Irish Historical Studies* 29(115): 340-362.
- Tatalović, Siniša (2010) *Globalna sigurnost i etnički sukobi*. Zagreb: Politička kultura.
- Tilly, C. (1978) *From mobilization to revolution*. Reading: Addison-Wesley.
- Tilly, Charles (2010) *Regimes and repertoires*. Chicago: University of Chicago Press.
- Tonge, Jonathan (2004) They haven't gone away, you know. Irish republican dissidents and armed struggle. *Terrorism and Political Violence* 16(3): 671-693.
- Tonge, Jonathan (2006) *Northern Ireland*. Cambridge: Polity.
- Van Engeland, Anisseh (2016) Political Movements in the Making: The Irish Republican Army and Sinn Féin. U: Van Engeland, Anisseh i Rudolph, Rachael M. (ur) *From Terrorism to Politics*. Routledge. (str. 51-66). London: Routledge.
- Vrbanić, Luka (2018) Stvaranje Irske Slobodne Države. *Essehist* 9(9): 31-39.
- White, Robert W. (1989) From peaceful protest to guerrilla war: Micromobilization of the Provisional Irish Republican Army. *American journal of sociology* 94(6): 1277-1302.
- Whiting, Sophie (2016) Mainstream Revolutionaries: Sinn Féin as a "Normal" Political Party?. *Terrorism and Political Violence* 28(3), 541-560.
- Woodwell, Douglas (2005) The "Troubles" of Northern Ireland. *Understanding civil war: Evidence and analysis* 161-189.
- Woolrych, Austin (1990) „The Cromwellian Protectorate: a military dictatorship?". *History* 75(244): 207-231.
- Yin, Robert K. (2003) *Studije slučaja – dizajn i metode*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.

Web izvori:

- Bbc.com (2009) The IRA's history of splits. http://news.bbc.co.uk/1/hi/northern_ireland/7934656.stm Pristupljeno: 5. svibnja 2024.
- Bbc.com (2019) Brookeborough: Failed IRA attack and republican legend. <https://www.bbc.com/news/uk-northern-ireland-47199036> Pristupljeno: 10. svibnja 2024.
- Bbc.com (2023) NI council elections 2023: Sinn Féin largest party in NI local government. <https://www.bbc.com/news/uk-northern-ireland-65655547> Pristupljeno: 2. lipnja 2024.
- Belfercenter.org (2023) Belfast, Bogotá, and Beyond: The Good Friday Agreement as a Model for Conflict Resolution?. <https://www.belfercenter.org/publication/belfast-bogota-and-beyond-good-friday-agreement-model-conflict-resolution> Pristupljeno: 15. travnja 2024.

Cain.ulster.ac.uk (2024) Internment - A Chronology of the Main Events. <https://cain.ulster.ac.uk/events/intern/chron.htm> Pristupljeno: 20. travnja 2024.

Centreonconstitutionalchange.ac.uk (2020) The European Union and the Northern Ireland Peace Process. <https://www.centreonconstitutionalchange.ac.uk/news-and-opinion/european-union-and-northern-ireland-peace-process> Pristupljeno: 18. svibnja 2024.

Cfr.org (2008) IRA Splinter Groups (U.K., separatists). <https://www.cfr.org/backgrounder/ira-splinter-groups-uk-separatists> Pristupljeno: 22. svibnja 2024.

Cfr.org (2023) Ukraine: Conflict at the Crossroads of Europe and Russia. <https://www.cfr.org/backgrounder/ukraine-conflict-crossroads-europe-and-russia> Pristupljeno: 30. svibnja 2024.

Cia.gov (1976) IRA's Provos carry U.S. Armalites. <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP79M00467A001300150003-9.pdf> Pristupljeno: 25. svibnja 2024.

Education.niassembly.gov.uk (2022) After the Agreement. <https://education.niassembly.gov.uk/post-16/snapshots-devolution/belfastgood-friday-agreement/after-agreement> Pristupljeno: 3. svibnja 2024.

Education.niassembly.gov.uk (2024) After the Agreement. <https://education.niassembly.gov.uk/post-16/snapshots-devolution/belfastgood-friday-agreement/after-agreement> Pristupljeno: 7. svibnja 2024.

Gov.uk (2023) The 25th Anniversary of the Belfast (Good Friday) Agreement. <https://www.gov.uk/government/topical-events/the-25th-anniversary-of-the-belfast-good-friday-agreement> Pristupljeno: 11. svibnja 2024.

Gov.uk (2024) Statement from the Secretary of State on the Northern Ireland Security Update. <https://www.gov.uk/government/news/statement-from-the-secretary-of-state-on-the-northern-ireland-security-update> Pristupljeno: 27. svibnja 2024.

Ireland.ie (2024) About the Good Friday Agreement. <https://www.ireland.ie/en/dfa/role-policies/northern-ireland/about-the-good-friday-agreement/> Pristupljeno: 31. svibnja 2024.

Museum.ie (2023) The Truce and the Anglo-Irish Treaty negotiations. <https://www.museum.ie/en-IE/Collections-Research/Collection/The-Truce-and-the-Anglo-Irish-Treaty-negotiations> Pristupljeno: 14. svibnja 2024.

Museumoffreederry.org (2021) Battle of the Bogside, 12-14-august. <https://museumoffreederry.org/the-free-derry-story/battle-of-the-bogside/12-14-august/> Pristupljeno: 6. svibnja 2024.

Oireachtas.ie (2020) History of Parliament in Ireland. <https://www.oireachtas.ie/en/visit-and-learn/history-and-buildings/history-of-parliament-in-ireland/> Pristupljeno: 9. svibnja 2024.

Parliament.uk (2024) An Act for the Union of Great Britain and Ireland. <https://www.parliament.uk/about/living-heritage/evolutionofparliament/legislativescrutiny/parliamentandireland/collections/ireland/act-of-union-1800/> Pristupljeno: 1. svibnja 2024.

Parliament.uk (2024) Sunningdale agreement <https://www.parliament.uk/about/living-heritage/evolutionofparliament/legislativescrutiny/parliamentandireland/overview/sunningdale-agreement/> Pristupljeno: 8. svibnja 2024.

Politico.eu (2024) Northern Ireland in 2024: A land of misery <https://www.politico.eu/article/no-government-elections-more-money-northern-ireland-belfast-crisis-inflation-pay-rise-protests/>
Pristupljeno: 29. svibnja 2024.

Statista.com (2023) Catholics Now Outnumber Protestants in Northern Ireland. <https://www.statista.com/chart/29695/share-of-different-religions-in-northern-ireland/> Pristupljeno: 19. svibnja 2024.

Theguardian.com (2022) Surviving the split: Sinn Féin's long road to independence from the IRA. <https://www.theguardian.com/politics/2022/apr/24/surviving-the-split-sinn-feins-long-road-to-independence-from-the-ira> Pristupljeno: 21. svibnja 2024.

Theirishstory.com (2020) Today in Irish History – 21st July 1920: The Start of the “Belfast Pogrom”. <https://www.theirishstory.com/2020/07/20/today-in-irish-history-21st-july-1920-the-start-of-the-belfast-pogrom/> Pristupljeno: 4. svibnja 2024.

Theirishwar.com (2024) Irish Civil War. <https://www.theirishwar.com/history/irish-civil-war/>
Pristupljeno: 16. svibnja 2024.

Ucc.ie (2022) The IRA, the split, and the Anglo-Irish Treaty. <https://www.ucc.ie/en/theirishrevolution/feature-articles/the-ira-the-split-and-the-anglo-irish-treaty.html> Pristupljeno: 12. svibnja 2024.

Sažetak:

Ovaj rad bavi se Irskom republikanskom armijom (IRA), njezinim razvojem, djelovanjem i postupnom političkom transformacijom. Nakon postavljanja teorijskog i metodološkog okvira, rad pruža koncizan kronološki povijesni prikaz tijeka sukoba u Sjevernoj Irskoj, kao i pregled ustanaka i pobuna koji su proizašli iz turbulentnih povijesnih okolnosti. Tradicija pobunjeničtva odigrala je ključnu ulogu u formiranju Irske republikanske armije koja nastaje za vrijeme Uskrsnog ustanka 1916. godine. Politička previranja koja su uslijedila tijekom 20. stoljeća, pretvorila su IRA-u iz pobunjeničke gerilske skupine u snažnoga militantnog aktera. Militantno djelovanje s godinama preuzima oblik terorizma, te IRA postaje jedna od najopasnijih terorističkih organizacija na svijetu. Razdoblje od 1960-ih do 1998. predstavlja godine Nevolja kada Sjeverna Irska postaje poprište najtežega političkog nasilja u Zapadnoj Europi. IRA se kroz godine dijeli na brojne frakcije, a s vremenom vodeću ulogu preuzima političko krilo IRA-e, Sinn Féin. Cilj ovog rada je istražiti na koji način je politička transformacija IRA-e i sve aktivnije djelovanje Sinn Féina pridonijelo potpisivanju mirovnog Sporazuma na Veliki petak. Istraživačko pitanje ovog rada glasi „Na koji način je politička transformacija IRA-e utjecala na postizanje mirovnog Sporazuma na Veliki petak?“ Kritičkim pregledom povijesnih događaja analiziraju se okolnosti koje su dovele do pojave IRA-e. Daljnjom analizom triju društvenih aspekata: sigurnosnog, političkog i aspekta društvene zajednice istražuje se na koji je način politička transformacija pridonijela potpisivanju mirovnog sporazuma, kao i vrijednost prelaska s militantnog djelovanja na političku borbu. Zaključno rad detektira mogu li se lekcije iz Sjevernoirskog sukoba primijeniti na slične sukobe u svijetu.

Ključne riječi: Irska republikanska armija, terorizam, Sjeverna Irska, pobunjeničtvo, sukobi

Abstract:

This paper deals with the Irish Republican Army (IRA), its development, actions, and gradual political transformation. After establishing the theoretical and methodological framework, the paper provides a concise chronological historical overview of the conflict in Northern Ireland, as well as an overview of uprisings and rebellions arising from turbulent historical circumstances. The tradition of rebellion played a key role in the formation of the IRA, which emerged during the Easter Rising of 1916. The political upheavals that followed throughout the 20th century transformed the IRA from a rebellious guerrilla group into a powerful militant actor. Over the years, militant actions took the form of terrorism, making the IRA one of the most dangerous terrorist organizations in the world. The period from the 1960s to 1998 represents the years of "The Troubles", when Northern Ireland became the scene of the worst political violence in Western Europe. Over the years, the IRA split into numerous factions, and over time, the political wing of the IRA, Sinn Féin, assumed a leading role. The aim of this paper is to explore how the political transformation of the IRA and the increasingly active role of Sinn Féin contributed to the signing of the Good Friday Agreement. The research question of this paper is: "How did the political transformation of the IRA influence the achievement of the Good Friday Agreement?" By critically reviewing historical circumstances, we will define the conditions that led to the emergence of the IRA. By analysing three societal aspects: security, political, and community, we will investigate how political transformation contributed to the signing of the peace agreement, as well as the value of transitioning from militant action to political struggle. Finally, the paper will examine whether lessons from the Northern Irish conflict can be applied to similar conflicts worldwide.

Keywords: Irish Republican Army, terrorism, Northern Ireland, rebellion, conflicts